

Газета заснована 1 вересня 1989 року

Наш індекс 61671

Пресвятая Владичице, вислухай і будь нам заступницею

Ось наче пси численні нас оточили і як молоді леви обступили, і ганяються за нами, щоб по-звірячому розтерзати нині рабів Твоїх, Владичице Чистая; але Ти жезлом Божественного Твого і незбагненного дійства подалі їх віджени.

Пресвятая Владичице, вислухай і будь нам заступницею.

Спасителько світу, Царице Всехвальная, що породила Царя над Царями Христа, збережи місто це і країну всю, від пожирання й нашествия нас визволяючи.

Слава:

Від міжусобної брані, бурі лихої, тривоги й сум'яття, і грабежів і таємних ворожих підступів та хитрощів і залякувань брехливих місто Твоє і країну цю визволи, Пренепорочная.

І нині:

Як стіну непорушну і фортецю нездоланну та неприступну і як стовп непохитний і твердий під час нападів і боротьби з ворогами, що кров'ю втішаються, придбали ми Тебе, Чистая, тож, до Тебе прибігаючи, спасаємось.

Із Требника Свт. Петра Могили

**Чесць і хвала тим,
що кладуть на вітар
своєї Вітчизни
усе, що можуть.
Усе забувається.
Чесць і офіра
не забуваються.**

*Роботящим умам,
Роботящим рукам
Перелоги орать,
Думать, сіять, не ждять
І посіяне жать
Роботящим рукам.*

Тарас ШЕВЧЕНКО

Ще рік тому ми мали тільки настоятеля храму Різдва Пресвятої Богородиці Ігоря Копійку, не дуже чисельну групу вірних, які твердо вірили, що любов і згода будує, що віра і праця з Божою допомогою усе здолає.

І ось за рік «той приватний сектор» з гарними особняками побляк: на горі стоїть висока дерев'яна церква, її дзвін скликає народ до молитви.

У цьому числі	
ЦЕРКВА І ХРИСТІЯНСТВО	2-3
РОДИНА ВИРОЩУЄ ДУХОВНІ ХЛІБИ	6-7
МІЙ ТАТО СТАВ ЗІРКОЮ	8-9
УКРАЇНА В НЕБЕЗПЕЦІ	10
ВОЮВАТИ ЩОБ ЖИТИ?	11
РЕВОЛЮЦІЯ НА ЕКСПОРТ	12-13
ЛИЦАР НЕСКОРЕНИЙ	13
НОЧІ ДОНЕЧЧИНИ СИНІ	14-15

Скрижалі Духа

ЦЕРКВА І ХРИСТИЯНСТВО

Із бесід Рене Клемана з Патріархом Атенагором

Одного разу увечері в Фанарі Патріарх знаком запросив мене присісти біля його столу. Підперши голову руками, він, здавалось, цілком поринув у якісь важкі роздуми. І питання, яке в нього вирвалося, прозвучало як стогін.

Він

Що ми наробили? Що натворили? Христос покинув нас. Ми прогнали Його. Гордощами, ненавистю, фарисейством ми вигнали дух Євангелії. І Христос пішов від нас.

Де Він тепер?

Бродить подорожнім, незнайомцем серед бідняків, принижених, знедолених нашої землі? Може нині він в Індії, в Африці? Серед тисяч самотніх людей у великих містах? Але ж ми не можемо без Нього жити, не можемо. Нам потрібно Його знайти.

Я

Він інкогніто на шляхах світу... Однак незважаючи на наші розділення і нашу жорстокість сердець, Він залишається вірним Своїй Церкві.

Він

В цьому якраз і полягає трагедія: ми вигнали Його саме звідти, де Він всеціло віддає Себе в чаші.

... А ми ж, однак, задоволені собою! Ми – чисті, істина з нами, і ми осуджуємо інших. Але життя й історія – тут, поруч, вони стукають у двері Церкви, щоб поставити їй запитання про кінець світу. Все змінюється. Наукова революція, яка відбувається, змінює не лише умови життя, але й саму людину... **Не в тому справа, що наука і техніка побудують світ без Бога, як іноді кажуть. Але вони поставлять людину перед питанням, яке буде все більш нагальним: куди це все веде, який його смисл і який смисл передусім має власне життя?..**

Сьогодні історія не може обминати ці запитання. Людство вдивляється у таємниці Всесвіту і несподівано опиняється на порозі тайни, щоб знайти Бога або ж впасти в руїну. Розпад матерії і розклад душ – одночасно породжують щось нескінченне. Де ж Церква у цей вирішальний час? Що вона чинить? Який лик ми їй надаємо? Ми кажемо – Церква, а люди бачать нас. І що ж вони бачать? Що вони бачать?..

Людам Церкви найбільше не вистачає Духа Христового, смирення, самозречення, безкорисливого підходу, здатності помічати краще в інших. Ми боязкі, намагаємося зберегти те, що застаріло, бо звикли до цього, і хочемо поставити свою правоту перед лицем інших. За стереоскопними формулами умовного смирення ми ховаємо дух гордості і владолюбства. Відтак ми залишаємося на узбіччі життя.

І він встає і починає ходити великими кроками. Голос його став більш суворим, під кінець він майже кричить.

Він

Із Церкви ми зробили організацію, одну із багатьох інших. Всі сили наші пішли на те, щоб звести її на ноги, нині вони витрачаються, аби вона діяла. І вона діє, більше чи менше, радше менше, ніж більше, однак

діє. Тільки (тепер він кричить – це єдиний раз, коли я чув, щоб він кричав) вона працює як машин. Працює як машина, а не живе [...]

Він

Вся історія людства, починаючи від дня Воскресіння, і навіть від дня творіння – пронизана християнством.

Я

Від дня творіння... Отці говорили, що нехристиянські релігії у багатьох відношеннях є «приготуванням до

всім, що глаголить вустами пророків, щоб спрямовувати історію. Ось чому я стверджую, що християнство є релігія релігій, часом я навіть кажу, що належу до всіх релігій.

... Перш за все християнство наділило історію тією прихованою силою, яка оживляє її ось уже дві тисячі літ. Ця сила – усвідомлення особистості і свободи. У нашій моральній традиції особистість визнається через свободу і відпові-

лової цивілізації. Однак хто ж, як не Церква, зможе подолати ці спокуси, адже вона звертається до Того, Хто сказав: «Яка користь людині, якщо вона здобуде увесь світ, а душу свою погубить?»

Він

Прагнення свободи, справедливості, братньої співпраці і миру... досягання призначення людини, кращий розподіл земних благ, відродження народів і культур, які довгий час були пригнічені, звільнення жінки, повага до праці – все це таємно пронизане духом Воскресіння, все має бути звернене до преображення людини.

... Потрібно, щоб у Церкві поміж служителів Христа і всім народом була тісна співпраця. Бо цей народ – народ Божий.

Для предстоятеля Церкви немає нічого важливішого, як уміти слухати таємничий голос народу. Саме народ, поєднаний вірою і любов'ю, зберігає істину. Пастирство в Церкві... – це пастирство любови, єдності і миру. Предстоятель черпає сили у відчутті відповідальності, він одушевляє спілкування всіх. Його авторитет залежить від здатності жити, взоруючись на євангельську переоцінку вартостей: той, хто хоче бути першим, хай стане останнім слугою всім.

... Хай миряни вільно беруть на себе відповідальність... Моя роль не в тому, щоб накладати на них якісь зобов'язання... Мій обов'язок – нагадувати людям про смисл любови. Навчити людину розуміти іншого, бути уважним до життя, допомогти їй стати особистістю, спробою поважати й дивуватися.

Потрібно, щоб в Церкві жила справедливості. Тоді люди відкриють Лик Чоловіколюбця, за висловом нашої Літургії, лице Бога, який любить людину.

Той, хто досягнув непорушної єдності з самим собою, хто відчуває лише доторк вогню в своєму серці, приходить врешті-решт до бачення всім своїм єством і очима, преображеними Духом Святим, те, що Палама називав «*нетоварним світлом*». «Молитва... спочатку впливає в серце радісний вогонь, а під кінець рождає в ньому духмяне сяйво» (Святий Григорій Синаїт). «Благодать, як тільки обійме вона пасовища серця, панує тоді над всіма членами й думками» (Святий Макарій Великий).

Світло, яке водночас є об'єктом і засобом пізнання Бога за межами усілякого пізнання, у жодному разі не є безособовим, воно осяває лице Воскреслого. Лик Отця і Дух Святий поєднують нас із Ними, майже зливаючись із цим світлом.

Світло преображення, світло пасхальне, світло, що його, як мовить нам Григорій Палама, декотрі святі бачили, як виходить воно з євхаристійної чаші, подібне на безбережний океан. Спершу людина переживає лише екстатичне замилювання. Затим настає умиротворене прилучення, однак не поза межами часу, а в повсякденному преображенні всього, що оточує нас: людей і речей, огорнених величезними пелена-

Євангелії»... Нині можна було б сказати, що вони підготовляють проливання Духа, яке відкриє людству прославлений Лик Христа.

Він

Так заповіт Адама, чи радше Ноїв заповіт продовжує існувати в архаїчних релігіях, перш за все в релігіях Індії з їхнім космічним символізмом.

Я

Весь світ як богоявлення, можна сказати, як райдуга Веселка є знаком Ноевого Заповіту. **Язичництво в силу своєї близькості до первозданного певним чином передбачає остаточне преображення усілякого життя в Дусі Святому.**

Він

Але воно не відає – воно забуло – Бога Живого, ми ж знаємо тепер, що світло приходить до нас від Лиця. Потрібен був заповіт з Авраамом, і він, безперечно, оновлений в ісламі. Заповіт із Мойсеєм зберігається в юдаїзмі... Христос же наново відтворив усе. Втілений Логос, який створює світ і відкриває Себе в ньому, є Сло-

дальність.

Я

Прагнення до вільного й відповідального існування особистості явно стає закваскою сучасної історії в Європі, Америці, а нині й в країнах третього світу. [...]

Людство шукає єдності, але воно позбудеться насильства й уникне одноманітності на цьому шляху лише тоді, коли почне шанувати неповторність кожної особистості, оригінальність кожного народу. І прикладом, закваскою цієї єдності може стати лише Церква – за образом Пресвятої Трійці. Сучасна людина стремить до волі й відповідальності, але зміст волі вона здобуде лише в любові, яка щоб перемогти смерть – повинна живити себе Євхаристією...

Я

Щодо соціалізму, Достоевський передбачав, що він виявиться надто вразливим перед лицем спокус, відкинутих Христом в пустелі... Бо забажає перетворити каміння в хліби, але не хлібом єдиним жива людина. І це стосується не лише соціалізму, але й всієї промис-

ми світла...

Така стадія «спонтанної», тобто безперервної молитви, яка злилася з ударами серця, що дозволяє людині віддаватися своїм заняттям, будучи всеціло зануреною у стан молитви.

«Коли Дух сотворить Свою обитель в людині, то вона вже не перестане молитися, бо Дух не припиняє у ній молитви. Чи спить людина, чи пилює, молитва не полишає її душі. Чи їсть вона, чи п'є, чи охоплена сном, запаху молитви самі виходять з її душі. Бо віднині не молитися вона в якісь встановлені години, але постійно, весь час... Дух її очищеного розуму стає німими голосами, що в тайні співають хвалебну пісню Незримому» (Святий Ісаак Сиріянин).

«За актом молитви, — пише Лев Жилле, — приходить стан молитви. Ім'я Ісусове, прикладене до людей і речей, що їх ми бачимо чи про які думаємо, стає ключем, що розмикає світ, засобом таємного принесення, накладання печаті Божої на все, що існує. Прикликання імені Ісуса — це спосіб преображення світу». Воно обдаровує «євхаристичною свідомістю», що здатна доглядати якусь прозорість в глибині всіх людей і речей, такий ніби уламок первозданності, куди воно бачає заронити своє світло. Щоб змінилась існуюча, мирська, в статичному смислі слова свідомість, потрібно вигнати з неї і преобразити в ній все, що стало мирським.

лодіє суттю речей, і Парусія поволі визріває в них.

Свідомість «пробуджена», мовить Святий Максим Сповідник, «розрізняє премудрість Божу, що незримо перебуває в творінні. У Христі, котрий збирає в Собі і відтворює потенційно заново світ, «пробуджений» свідомості відкривається бачення речей у їх сутності, що звернена до Бога»

Людина освячена, мікрокосм і мікротеос, стає посередником, який збирає в собі духовні логоси усіх речей, але не для того, щоб заволодіти ними, а для того, щоб «принести їх Богові як жертву творіння».

«Все довкола поставало мені в чудесному виді, — розповідає подорожній, — дерева, трави, птахи, земля, повітря, світло, все немов говорило мені, що існує для людини, засвідчує любов Божу до людини, і все молиться, все співає хвалу Богові. І я збагнув, що саме називається в «Добротолубії» «прозіранням словес тварі», і побачив спосіб, як можна розмовляти з творіннями Божими». Душа занурюється в духовне споглядання природи... ніби в храм або ристалище спокою, вступає туди зі Словом, й разом з нею входить в наш первосвященик і під його проводом вона приносить світ Богові, осягаючи його як на вітарі» (Святий Максим Сповідник).

Людина духовна бачить «вогонь речей», у Христі вона відкриває світ як велетенську «неопалиму купину» — це ба-

чення діяльне.

«Що є серце, яке милує?» — запитує Святий Ісаак Сиріянин. — Розгоряння серця людини за все творіння, за тварин, за птахів, за демонів і всіляку твар. При спогадуванні і взиранні на них з очей людини течуть сльози. Від великого і сильного жалю, що сповнює серце, і з великого терпіння розчулюється серце, і не може воно витримати, ні чути, ні бачити якусь шкоду чи малу печаль, що завдається тварі. А через те і за безсловесних, і за ворогів істини, і за тих, що роблять їй зло, повсякчас зі сльозами приносить молитву, щоб збереглися і були вони помилувані, як також і за істоту плазунів молиться з великою жалістю, що безмірно збуджується в серці її, до уподібнення у цьому Богові» (Святий Ісаак Сиріянин).

Найвищою вершиною тут постає справжня любов до ближнього, на яку лише такий стан молитви робить людину спроможною. Бо пізнати ближнього можна лише завдяки дійсному одкровенню.

... Архимандрит Спиридон, що був місіонером в Сибірі, передає нам слова одного юродивого у Христі: «Люди вважають, що передусім треба любити людей, а потім і Бога. Я й сам так робив, та все було даремно. Коли ж почав найперше любити Бога, тоді я в цій любові знайшов і свого ближнього, і в цій любові будь-який мій ворог бачиться мені другом і людиною Божою»

... Тих, чий «дух — серце» досягнув

остаточного очищення, прикликання Імені провадить до таємничого пізнання початків і призначень. Це пізнання стає прозорінням шляхів Промислу як окремої людини, так і цілого народу, і всього людства. Завдяки дару, котрого він не шукав, Pneumaticos стає істинним «духовним отцем».

Таке розрізнення «вогню речей», «ікони — лику» спирається на безпосереднє відчуття Бога в особливій динаміці, в якій внутрішня дія і спілкування з ближніми перебувають у постійній взаємодії та згоді. Чим більше людина сповнюється «нетоварним світлом», яке творить із неї бога по благодаті «без початку і без кінця», тим більше звертається вона з любов'ю, що ніколи не буде втамована, до особистісного джерела цього світла.

... Люди молитви — це наставники землі.

«Блаженні лагідні, бо землю впадують вони». Успадкують вже тепер, коли інші думають, що нею володіють, — бо вони перетворюють володіння, яке вбиває, на літургійне служіння, яке животворить. В глибині людей і речей вони вмють доглядати мерехтіння того світла, щоб дати йому просияти для вічності хвали.

Переклад з російської Раїси ЛИШИ
З книги О. КЛЕМАН «Беседи с Патриархом Афинагором», Брюссель, 1993.

Надія РУСКО

СВЯТИНЯ У ПІДМИХАЙЛІ НА ПРИКАРПАТТІ

Підмихайля на Прикарпатті — одне з найкрасивіших сіл в Україні. Вперше згадується в історичних джерелах 1422 року. Славиться Підмихайля прекрасною, давньою і величною духовною святиною — православним храмом святого Архистратига Михаїла, де упродовж 123-х років ніколи, навіть у совєтські часи, не переставала возноситись молитва до Господа. Церква збудована 1891 року, коли настоятелем був отець Михаїл Скородинський, розписана 1903 року видатним галицьким іконописцем Корнилом Устияновичем (1839-1903). Заснування парафії датується XV-XVI ст. Від 1990 року парафія належить до УАПЦ. Уже 40 років пастирство в храмі веде митрофорний протоієрей Богдан Челядин.

Кожна людина, котра вважає себе інтелегентною, не може, живучи в сучасному світі, не тримати в пам'яті історичний та культурний досвід свого народу, навіть цілого людства. Адже без цього багажу годі стати людиною мислячою. Давня істина: сьогоднішній день — похідне вчорашнього, а завтрашній — похідне сьогоднішнього. Наша ж історія культури — це своєрідний храм, цінний не тільки працею, що в нього вклали будівники, а й живлющою працею всіх поколінь, без якої той храм

давно перетворився б на руїну.

Україна багата і на історію, і на архітектурні пам'ятки, але храм святого Архистратига Михаїла — єдиний в своєму роді. І це не просто слова, бо кожен, хто бачив його, з тим погодиться.

Дерев'яна церква з дзвіницею Святого Архистратига Михаїла — пам'ятка дерев'яного зодчества та культури XIX століття. Її стіни вінчають п'ять бань. Побудована вона силами

жителів села. Всім миром збирали гроші на будівництво і зводили храм з особливою ретельністю. Всі сили, вміння були вкладені в будову.

Церква зворушує незвичайною красою. Небесно-блакитні стіни, великі й малі маківки бань, досконалий розпис вражають око і душу. Оксамитово-ніжний зелений газон перетинають доріжки, викладені бруківкою, а навколо — пишні клумби квітів. Ступиш на доріжку, і здається,

що веде вона в рай...

Храм святого Архистратига Михаїла, розписаний К. Устияновичем, — то неповторне диво, що «ніколи не закінчується й не переводиться». Художник з народу створив справжнє чудо. Церква поєднала три шари історії України: давнину, II Світову війну й день сьогоднішній. Тож учні місцевої школи детально вивчають історію церкви та творчість К. Устияновича. У цьому їм допомагає також настоятель храму о.

Богдан Челядин, якого шанують і односельці, і прочани. Він вчить допомагати ближнім, молитися Богу, усвідомлювати свої гріхи і просити прощення в ім'я порятунку душі. Парафіяни з довірою і любов'ю звертаються до нього: «отче»...

Весь чин життя церкви святого Архистратига Михаїла сповнений невтомною молитвою, храм дихає молитвою. Заходиш — і відчуваєш, як молитовна аура єднає тут з Отцем Небесним. А світло згори плететься на них, немов торкаєшся до світла...

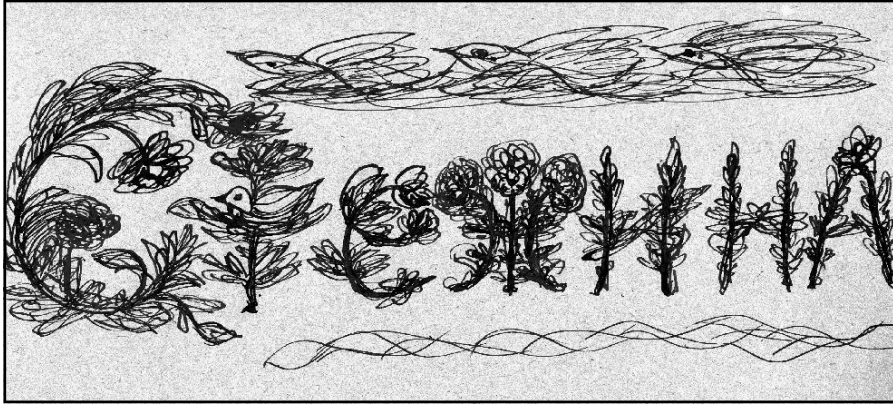
Дзвін кличе кожного до віри. Це шлях непростий, тернистий і скорботний, та коли людина стає на нього, Господь допомагає витримати все.

Нещодавно, на відзначення 123-річчя відкриття церкви, о. Богдан після Божественної Літургії провів екскурсію для учнів школи — юних музеєзнавців. В екскурсії взяли участь учні, яким не байдужа історія церкви, а також педагог-організатор Олександра Кубрак та автор книги про розписи церкви святого Архистратига Михаїла Надія Руско.

Храм Святого Архистратига Михаїла пов'язує покоління, говорить з нами про минуле, закликає сучасників не забувати історію, бо пам'ять — це святина народного духу і твердиня держави, надійний гарант єдності і спадкоємності поколінь, запорука щасливої долі.

Храм Святого Архангела Михаїла

Галина МАНІВ

Найкраща на землі

Вересневи день такий духмянний,
І дарами повняться поля.
А в стареньких Якова та Анни
Народилось золоте Маля.

Пригортають вимолену мрію,
Донечку - немов троянди цвіт —
І не знають, що на їх Марію
Вже давно чекає цілий світ.

Що слова здійснилися пророчі,
І в колосці Діва та свята,
Що через роки, одної ночі
Нам народить Господа — Христа.

Вже любов'ю зір її зоріє,
Вже й тепер найкраща на землі!
З днем народження Тебе, Маріє! —
Славимо дорослі і малі.

Іванна САВИЦЬКА

Осінь

Летять листки пожовклі і зів'ялі,
Летять до ніг і ніжно шелестять.
Затих гайок і верби кучеряві
Пташиним співом гомонять.
А ниточки ясні, срібноволосі
Шепочуть тихо: осінь, осінь...
Летять листки і скрізь так
непривітно.
Заснув ставок і нивка вже не та.
Колишеться вітрець одноманітно,

І між стернею блудить самота...
А ниточки ясні, срібноволосі
Шепочуть тихо: осінь, осінь...
Летять листки і сонечко химерне
По небі колесом кудись біжить...
Ах, літечко, невже ти не повернеш
Хоч на годинку, хвилинку,
на мить?
А ниточки ясні, срібноволосі
Шепочуть тихо: осінь, осінь.

Роман КУПЧИНСЬКИЙ

Мій край

Київ — серце України
І найкраще місто в світі,
Хоч пройшов усякі зміни,
Гарний все — взимі і вліті.
Тут церкви золотобанні,
А в них дзвони міднокуті,
Як задзвонять на світанні,
В Україні скрізь їх чути.

Коло Києва чи Львова,
Куди прийдеш — гарно всюди,
Гарна мова соловйова,
Гарний одяг, гарні люди.
Працьовиті підгірянці,
Як вогонь, палкі гуцули
сміливі кубанці,
Що ще Січі не забули.

Юрій ШКРУМЕЛЯК

Де нам любо?

Любо нам у рідній хаті,
Там, де рідний батько, ненька,
Там, де братик і сестричка,
І бабусенька старенька.

Любо нам у рідній школі,
Де учитель нас навчає,
Учить рідний край любити
Так, як батько нас кохає.

Любо нам у ріднім полі,
Де росте буйна пшеничка;
Любо нам у тихім гаю,
Де щебече мила птичка.

Любо нам у рідних горах,
Де ліс грає верховіттям, —
Любо всюди в ріднім краї,
Любо українським дітям!

Володимир ЗАБАШТАСЬКИЙ

Мови нема без народу

**Як нема без зірок небозводу,
Як блакиті без сонця нема,
Так і мови нема без народу,
І народу без мови нема.**

Роман ЗАВАДОВИЧ

Мама - Школа

— Де ти, зайчику, стрибаєш
Чистим полем?
— Та хіба ти сам не знаєш?
Йду до школи!
— Вивірочко, стій, куди ти?
В сад Миколи?
— Ні, туди, куди всі діти —
Я до школи!
— Ти куди летиш, горобче,
Понад поле?
— Та ж до школи, милий хлопче,
Та ж до школи!
Котикові вже не спиться —
Сну доволі,

Хоче з песиком учитися
Разом в школі.
Навіть равлик, хоч повзе він
Так поволі,
Завтра зранку, певно, вже він
Буде в школі.
Із лісів, з полів, з галявин,
З гір і долів
Школярі надходять браві,
Всі до школи!
Відчиняється їм брама
Вже спроквола —
Всіх пригорне, наче мама,
Рідна школа!

Дмитро БІЛОУС

Хто любить, той легко вчить

Якщо з українською мовою
в тебе, друже, не все гаразд,
не вважай її примусовою,
полюби, як весною ряст.
Примусова тим, хто цурається,
а хто любить, той легко вчить:

все, як пишеться, в ній вимовляється, —
все, як пісня, у ній звучить.
І журлива вона, й піднесена,
тільки фальш для неї чужа.
В ній душа Шевченкова й Лесина,
і Франкова у ній душа.

Валентина БОНДАРЕНКО

Вересень

О скільки сміху-вереску —
То грають у м'яча!
А молодого вересня
Ніхто не поміча.
Тоді він стає між квітами
У всій своїй красі,

І всі його помітили,
Помітили усі!
І вміть зібрали зошити,
І на початку дня
Всі стали враз хорошими
Й побігли по знання.

Зеновій ФИЛИПЧУК

Ранкове

Ранок, мов світлий хлопець, приходив
Й дарує тобі лілею
З небесного озера.
Так яскраво навкруг, що клаптик
планети,
Де живеш ти, стає золотим.

Ранок нічого не заявляє для преси,
Але його проміння — повсюди.
Думаєш собі: «Як гарно співають
пташки,
бо не беруть у мандрівку
тяжкого на крила.»

Оксана ЛУЩЕВСЬКА

Янголе мій...

«Янголе-охоронителю мій, ти завжди при мені стій...» Отак тихенько кажи, онучко, і заплющуй оченята, — бабуся, вийшовши, зачинила двері дитячої кімнати.

Тетянка була підвелася з ліжечка, подивилася довкола та знову лягла. За мить ще раз оглянулася, повертілася туди-сюди, обвела уважним поглядом кімнату — нікого. Дівчинка зажмурила очі міцно-міцно, та раз — і знову розплющила.

«...завжди при мені стій...» — прошепотіла тихенько, збила подушку, лягла горілиць і замислилася.

«Який же він, — розмірковувала Тетянка, — мій ангел-охоронитель, який? Може, він рудий, як сонечко, з ластовинням на щічках, схожий на осінь? Може, в нього замість соняхи, — жовті та яскраві?.. Який же він? А що, коли він схожий на зиму? Великий і прозорий. Блідий і білосніжний. Із крижаними руками в срібних рукавицях. Подібний до хурделиці. Що як такий? Ну а крила, ніби снігова завіса, як огорне... Справжній охоронитель! І голос має дужий, трохи охриплий, мов з морозу? — Тетянка знову оглянулася довкола. — Ні-і-і, нікого! Янголе, янголе, де ти? Який ти є? Може, завітчаний, зеленню повитий, наче немовля, купане в любистку: ніжний, лагідний? Схожий на весну. Такий, що, як глянеш, так і радіє серце, так і тішиться! А що, коли ти, немовби з дощових крапель, — граєш на сонячних променях, що все аж вилискує навкруги? Чи буває таке? Янголе, янголе... І голосок у тебе, як річечка, шумить тихо-тихо. А крила, мов із дрібного квіту зіткані! Такий ти, га? — Тетянка допитливо дивилася, ніби зміряючи очима кожен кут кімнати. — А що, коли ти подібний до літа: барвистий, строкатий, гомінкий? І пахнеш, наче чорнобривці, — солодко і терпко. А, може, ти взагалі схожий на велику медяну бджолу? Аж золотий! І крила твої переливаються різнобарв'ям?! А сам такий веселий-веселий, ще й рухливий — не піймаєш і поглядом! Який же ти? Янголе, янголе. ...охоронителю мій, ти завжди при мені стій...

Тетянка мало-помалу затихала. Солодкий сон зімкнув її оченята.

І снилися їй чудесні янголи: яснолиці та білокрилі, барвисті й райдужні.

А янгол-охоронитель дивився на неї з неба лагідними очима й кутав світ розлогими крилами в оксамитово-синю, осяяну зорями ніч.

Олена ПЧІЛКА

Зайчатко і хлоп'ятко

Зайчик сірий плиг та скок
З поля чистого в лісок.
Через пень, рівчак, колоду;
Ненароком якимось в воду,
Спотикнувшись, зайчик — бух!
Де не взявся тут пастух:
Невеличке те хлоп'ятко
Пасло в лісі десь ягнятко.
Отже, скинувши торбинку
Та полатану свитинку,
Хлопчик кинувся в озерце.
А в зайчатка з жаху серце,
Як та пташка, в грудях б'ється!
Та хлоп'я собі сміється:
— А, попався, небораку!
Ще не вмер ти з переляку? —
Бідні сіренькі зайчата!
Небезпечно їм гуляти!
Хто що хоче з ними робить:
Б'є з рушниць, псами гонить,
А до того ще й глузує,
Бо ніхто не зна, не чує,
Як ті зайчики вмирають,
Скільки мук вони приймають!..
Ухопив зайча за вуха,

Хлопчик потім скільки духу
З ним на берег випливає,
Де зайча подіть, шукає.
Бідний зайчик, як билина,
Весь тремтить — лиха година,
Як на світ він народився,
Краще б був він утопився!
Тут замислилось хлоп'ятко:
«Що, як був би я — зайчатко?
Чи то й я б так всіх лякався,
Доки в руки не попався?
Та й з мене б так глузували?
Вбили б, шкурку теж зідрали?..
Як тужила б моя мати!»
У хлоп'яти оченята
Заблищали, мов россою,
Несподівано — сльозою.
— Ну, мій зайчику, на волю!
В ліс біжи по чистім полі!
Плигай знов собі та грайся,
Од людей гаразд ховайся! —
Крикнув хлопчик, а зайчина
Плигнув з рук, як хуртовина,
Що не зміг би й пес догнати
До своєї біг він хати.

Тетяна МАЙДАНОВИЧ

ЗЕЛЕНИЙ МЕТЕЛИК, ЯКИЙ ЩЕ Й СПІВАВ

Починалося літо, і в лузі біля села з'явилося багато білих метеликів. Один поміж них дуже чудний — він був зелений та ще й умів співати. Діти зловили його досить швидко, бо чули дзвінкий голосок і під листям, бачили зеленокрильця і на білій квітці, на якій би не помітили звичайного метелика. Але одна маленька дівчинка по дорозі додому навмисне трохи відтулила сачок і випустила Співунця...

От він і полетів знову на свій луг. Кажуть йому метелики-родичі:

— Перестань співати та ще й так високо літати. Накликав на себе біду, а тепер і на нас накликаєш. Прийдуть люди слухати тебе, будуть знову нас ловити.

Помовчав Співунець зранку, а під вечір таки не втримався.

— Я ж просто задихаюся, здається, от-от помру без пісень, — пожалівся він своїм подружкам-ромашкам і заспівав: — Тіль-тюль! Тірлі-тірлі!

— Це дуже шкідливий метелик! Його треба примусити замовкнути. А ще давайте обсіплемо його білим пилком із наших крилець, щоб він став таким, як ми, — загомоніли найсердйтіші метелики.

Вони оточили Співунця і почали над ним лопотіти крильцями. Ладні були вигнати його геть, аби тільки їм тихо і спокійно жилося.

Злетів зелений метелик мерщій вгору і кинувся якнайдалі від рідного лугу. Ось почалися поля.

— Врятуйте мене, колосочки! — попросив Співунець.

— Швидше до нас! Ховайся! — за-

шуміли стебла жита. Вони хлюпнули на метелика свою густу зелень, і він став ще зеленішим. Пролетіли метелики, які гналися слідом, і вже й не помітили його...

Залишився зелений метелик тепер на житньому стеблі, став тугий, важкий, мов колосок. Отак наливався силою, а потім пожовтів, як усе поле.

Тоді він знявся із стебла. Перетворився на невеличкого птаха. Під сонечком та дощами став сіро-бурий, мов грудочка землі. Зробив собі у ямці гніздечко із сухої трави. А житу віддячував добром: вилловлював комах, які заважали стеблам рости.

Коли посохла вся зелена барва і жито вижали, кружляв Співунець над порожніми ланами і тужив за житом. Він усе повторював: «Жаль, воно як рідне... Тюль-тюль!.. Жаль його, жаль — тірлі!». І за таку пісню люди прозвали нову небачену пташечку жайворонком. Восени відлетів той жайворонко у вирій разом із іншими пташками. Весні повернувся до свого поля-годувальника, а вже

озимина зеленіє! І він заспівав над ним ранкову небесну пісню.

— Тюль-тюль, рірір-лі... — почули люди. — Привіт-привіт! Тірлі-тірлі!

— Уже перший жайворонко прилетів! — сказали вони.

І проліски виглянули з гаю. Говорили квіточки між собою:

— Важко було Співунцю вирости жайворонком...

— Коли він зробився зеленим, як щедре жито, тільки тоді й зміг рости-виростати і став ось таким, яким забажав, — на радість і» собі, й людям.

А в лузі біля села розцвіли торішні кушчики ромашок, які пам'ятали зеленокрилого метелика. До них долітав із поля спав жайворонка. Ромашки одна одній шепотіли:

— Добре, що Співунець подружився із житом..

— Біля нього він співає ще краще, ніж

Диво-птиця. Малюнок Оксани Волосенко, 6 років
3 кн. «Барвиста планета», 1973

тоді, коли був із нами. Бо радісно жити у житі!

Педагогічна сторінка

Зеновія ФІЛІПЧУК,

науковий співробітник Народного музею Тараса Шевченка, м. Львів

РОДИНА ВИРОЩУЄ ХЛІБИ ДУХОВНІ

*Присвячую всім, хто береже християнську традицію
і шевченківський дух родини*

Родина – найдавніша спільнота в світі, яка тримається на вічних засадах, бо її створив Бог. А ті засади – це любов і вірність, ласка і жертвовність, тому часто родину називають святим осередком. Не важко збагнути, що родина – це перша церква, осяяна присутністю Святого Духа, а також перша школа, де навчають найнеобхіднішої науки людяності.

Родина – це не тільки праця на полі, де росте хліб, а й та нива, де вирощують хліби духовні. І коли задуматись над цими істинами, то вкотре упевнимось, що наші українські родини у своїй більшості завжди зберігали гармонію високих почуттів і простих насущних потреб.

Проте в теперішньому часі, на жаль, спіткаємося з великою проблемою занедбування родинних цінностей.

Омелян Вишневський ставить питання: «Чому сьогодні у час начебто тривкого розвитку демократії «ми все частіше з туюю мовимо про родинні цінності як про раритети? Чи наші предки жили краще за нас? Чи були вони грамотнішими? Аж ніяк. Але ж вони були інакшими – найперше тим, що їхня моральність мала тривку духовну основу».

Зрозуміло, що далися взнаки сім десятиліть безбожницької влади, яка винищувала з корінням давні традиції. Замість Божих зерен засівала чортополох та бур'яни своєї нелюдської ідеології. Та все ж таки в душах людей збереглися паростки вічного добра завдяки Святим Книгам, хоч і забороненим, та рідній культурі.

Прагнення родинного щастя споконвіків властиве українській нації.

Тарас Шевченко, чий мрії про родинне життя так і не збулися, писав:

*А я так мало, небагато
Благав у Бога тільки хату,
Одну хатиночку в гаю
Та дві тополі коло неї,
Та безталанну мою,
Мою Оксаночку...*

Такі настрої простежуються й в інших творах поета. Так, у вірші «Туман, туман долиною» він пише: «Добре жити з родиною...»

Особливу увагу національному вихованню приділяв Митрополит Андрей Шептицький. В одному з Пастирських листів він висловився: «Пам'ятайте й те, що Ваша хата є найпершою і найважливішою школою, в якій діти Ваші мають навчитися любити Бога й людей...».

Наш сучасник Євген Сверстюк пише: «На сторожі традиції стоїть сім'я, родина, рід, народ – вони оберігають від випадкових впливів випадкового середовища і мають забезпечити виховання».

Творити національну культуру –

Сімейна ікона родини Філіпчуків

святий обов'язок кожної української родини. Наші предки добре розуміли, що основою цього є духовність. Тому оберегом і своєрідним феноменом кожної сім'ї була ікона. За висловом доктора мистецтвознавства Володимира Овсійчука, у найскладніших умовах переслідування релігії ікона зберегла свою історичну природу й своє велике призначення.

Пам'ятаю, коли я була маленькою, бабуся мені розповідала, що через ікону, яка є нашою сімейною реліквією, пройшла куля у часи війни. Але ікона вціліла, як і вся наша родина, що молилася перед нею.

Бабуся в сім'ї – це велике благословення, але багато людей цього, на жаль, не розуміють. Це скарбниця народної мудрости, терпіння. Це мудра Вчителька усього роду.

Вивішений на стіні портрет дідуся чи бабусі – не просто данина звичаю, а пам'ять про тих, хто творив історію, культуру, з кого треба брати приклад.

З дитинства пам'ятаю пісню в нашій оселі. Моя мати дуже гарно співає і знає безліч народних пісень. Спочатку я заходила їх записувати, а потім долучилась і моя донька Софія, тоді ще учениця. Вона й проілюструвала кожну пісню, записану з уст бабусі Євгенії.

Наслідуючи сестру, і син Назарій записав дуже цінні спогади про свого прадідуся, учасника II світової війни. Так ми започаткували нашу родинну книгу.

Як знаємо, в Україні є два найважливіші свята, що скликають до батьківської світлиці всю родину. Це Різдво Христове і Ве-

ликдень, що засвідчує Воскресіння Божого Сина. Хочеться звернути увагу на давню традицію святкування Різдва в наших родинях. Це не тільки затишне застілля при свічках та наїдках. Це насамперед народження нового часу в душах і житті. Чути умиротворену тишу і благословення, бо за столом у молитві збираються три, а то й чотири покоління, яких скликає звідусіль найсвітліша сила на землі – щира і непідкупна любов одне до одного. А значить у тій любові світиться і сам Творець, якого прославляємо колядками і віншуваннями.

До народної скарбниці все частіше долучають свої твори сучасні митці. Зокрема, поетичний збірник «Колядує вся Родина» Зеновія Філіпчука (музика композитора Олександра Албула) містить понад 20 авторських колядок, які виконують відомі артисти. Видано компакт-диск.

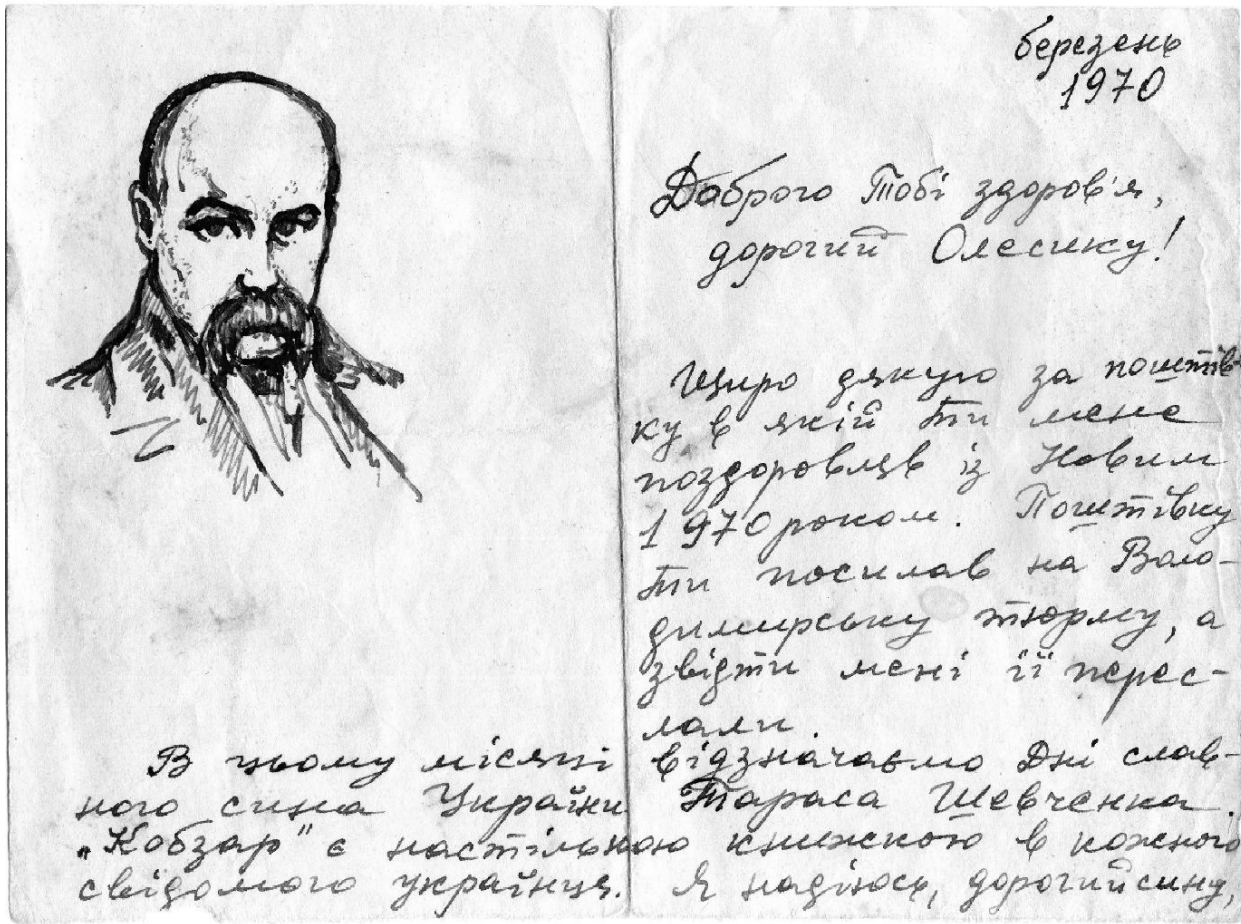
Але помимо святкових днів випадають і сірі будні... Пригадується Христове: «Коли Я був у в'язниці, чи ти провідав Мене?» Сталося так, що З.Філіпчук за покликком власного сумління провів багато благочинних концертів у тюрмах України, провідав тих останніх, кого заслужено відлучили від людської спільноти за злочини. Та навіть там він зустрів людей, що прагнуть оновитися й відродитись у всепрощенні Божого Сина. Часто пригадує випадок, коли після виступу в тюрмі до нього підійшла молода дівчина і зізналась: «Якби я раніше чула ці пісні, я б ніколи тут не опинилась». На згадку поет подарував тій дівчині збірку казок, на яких виховувались його рідні діти. Можливо, ув'язненій бракувало в дитинстві саме казки, де завжди перемагає добро.

У родині казка – це доконечна потреба передати небесне тепло, вдумливість і співчуття з покоління в покоління.

Мій батько любив складати казки. Вони збережені у листах, які він писав до своїх онучат. Його вже немає серед нас, та скільки радості залишив у своїх казках, де дійовими особами є усі ми, сусіди, домашні тварини. Чи міг дідусь Мирон здогадуватись, що через декілька літ його внучка Софія захистить магістерську роботу, проілюструвавши казкові сюжети.

Своєрідним оберегом творчої долі і дуже пам'ятною річчю у нашій родині є вишиванка, яку подарували Зеновію у далекій Австралії, коли він там гастролював з театром «Не журись» на початках нашої Незалежності. Під час одного концерту в місті Нью-Кастель до нього підійшла жінка і сказала, що хоче передати йому вишиванку – як спогад про її нелегку юність. І простягнувши згорток, додала: «Хочеться щось найдорожче послати до рідної землі...»

Радію, що люблять вишивати мої донечки. І не соромляться цього (з погля-

Лист Олегові Дяку від батька Михайла з ув'язнення

ду модного сьогодення) «старозавітного рукоділля». Навпаки, дякуючи саме молоді, яка перейняла від своїх дідухів і бабусь давні традиції, в сьогоденню моду елегантно і легко вписуються автентичні мотиви. І вже без цих вишиваних узорів неможливо уявити сучасну українську моду. Навіть більше, наші орнаменти з народної культури, мелодії давніх колядок доповнили і збагатили сучасну світову культуру найвищого взірця.

Пригадується афористичний вислів «Історія мого життя є історією життя мого народу». Як важливо зафіксувати ці події, зберегти для нащадків. Мені довго доводилось переконувати мою маму, що її унікальні спогади про молоді роки, проведені на примусових роботах у Німеччині, про виховання дітей у напівголодному повоєнному селі треба записувати. І я домоглась свого. Моя мама пише книгу... І кожного разу, коли я приїжджаю, ми обговорюємо сюжети, які ще варто описати.

Вважаю, що кожна українська родина повинна написати свою книгу – аби зберегти родовід і нашу ідентичність у світі. А працівники культурних установ повинні подбати, щоб цей національний набуток в цілості передати наступним поколінням.

Таким духовним осередком, де зберігаються сімейні реліквії не однієї української родини, є Народний музей Тараса Шевченка Львівського палацу мистецтв, 10-ліття якого відсвяткували нещодавно. Серед унікальних експонатів – «Кобзар» з родинної бібліотеки Шептицьких, старовинні видання Шевченкових творів, картини, скульптурні зображення, значки, марки, навіть листи, які мають глибоке виховне призначення.

Тут хочуть і всі пролистати і всі читати. Ми ж з батьком і сестрою Михайлом Дяком до сина Оле

ся. Зберігся лише маленький фрагмент. Батько з неволі нагадує синові, що «в цьому місяці відзначаємо дні славного сина України Тараса Шевченка. «Кобзар» є настільною книгою кожного українця. Я надіюся, дорогий сину...» Далі – обірвана сторінка. Ми лише догадуємось, чого навчав батько сина. Через багато літ відомий поет і бард Олесь Дяк приніс до нашого музею дорогоцінний клаптик паперу, який пройшов не одну цензуру, поки дістався із сибірського заслання до прикарпатського села.

Ще один експонат нашого музею викликає особливе зацікавлення у відвідувачів. Це книга Богдана Лепкого «Про життя і творчість Тараса Шевченка» (1919 р.), переписана власноруч Анною Ціщещою-Рудою 1970 року. Оскільки твір Б.Лепкого був заборонений у советський час, мати, глибока прихильниця творчості Т.Шевченка, прагнула, щоб її діти вивчали правдивий, а не зфальшований життєпис Кобзаря.

Шана тим родинам, які не дозволили зотліти справжнім цінностям у часи моральної задухи і усвідомлюють, що в музеї вони послужать для виховання нації. Саме з цією метою наш музей започаткував серію збірок «Книжечка, що виховує». Перше видання – «Моліться Богові одному, моліться Правді на землі...» проілюстроване відомим львівським графіком Іваном Крислачем. Книжечка видана за родинні кошти в пам'ять 80-літнього ювілею нашої матері, бабусі, прабабусі. Видаючи цю книжку, ми прагнули, щоб кожен свідомий українець задумався над тим, що Батьківщина, її віра, мова, культура і відповідальність за майбутнє свого народу починається саме з його родини. І тоді не буде рабських нарікань: «А що мені дала Україна?»

Досліджуючи літературну шевченкіану міжвоєнної Праги у

Національній бібліотеці Чеської республіки (Слов'янська філія), я випадково довідалась, що у міжвоєнній Празі серед великої кількості українських видавництв було й видавництво «Українська родина», де 1938 року побачила світ збірка оповідань української емігрантки Софії Будко

«Українське небо повниться».

Цю невелику книжечку ми перевидали у Львові, таким чином частково повернувши загублене у світах ще одне українське ім'я. Однак постать Софії Будко на сьогодні є маловивченою. Як показало дослідження, була вона й у другій еміграції – в Канаді, і там, у Торонто, видала деякі свої твори.

Осмислюючи тему еміграції, так звану першу і другу хвилю, не можна не згадати й третю. Це наші сучасники, які в пошуках праці опинились далеко від рідного дому. Та багато з них усвідомлюють, що вижити в чужомовному середовищі вони зможуть лише тоді, коли будуть «...триматися разом і молитися Богові». Саме у Празі наші земляки створили творчу спільноту «Родина».

«Після прибуття на чужину нелегко було багатьом, як і мені, – розповідає Йосип Климкович, керівник спільноти. – Але віра, любов до Бога і Батьківщини надихають мене працювати. Люблю співати, тому, опинившись у Празі, радо погодився з дружиною на участь у церковному хорі. Я бачив, як після богослужіння наші люди, спрагли рідного слова, хочуть спілкуватись, співати пісень.

Ольга БОЙКО

Світлій пам'яті моєї бабусі Ніни

Не вірю, що тебе уже нема,
Моя голубко, птахо сивочола...
Уже яка відтанула зима,
І скільки весен відцвіло довкола,

А ти усе стоїш, немов жива,
У пам'яті побитій, ворохобній,
Де болем озиваються слова,
А все живе – гряде до преісподні.

І знову ти приходиш уві сні,
Знаменням хресним знов благословляєш.
«Молися», – тільки говориш ти мені
І наодинці з Богом знов лишаєш.

А я молюся, як учила ти,
За кожен-кожен християнську душу.
І в тайні знявши вервицю з руки,
Я вічний спокій шепотом порушу.

І все воскресне в пам'яті моїй:
Покуття, рушники, ікони, свічі,
І Отченаш прокаже голос твій
І нам повторить Заповіді вічні;

І очі, по-небесному сумні,
І пальчики, роботою скручені,
І тихі твої сльози золоті,
І скроні, болем посріблені...

Поглянь з-під Божого крила на нас:
Вже правнуки твої біжать до школи.
Минає все...
А я молюся повсякчас,
Взивати не перестаю ніколи:

Помилуй, Господи, рабу Твою
За всі благодіяння і молитви,
За віру й працю безкорисную.
А нас спаси
І поможи
Нести свій хрест і в світлі Твоїм жити...

Поступово виник задум організувати велику українську Родину, яка б об'єднала всіх охочих, що прибули до Праги. Мій колега Ярослав Дмитрах допомагає ладувати вечори – українські вечорниці, вертепні дійства, Свято матері, День незалежності...».

Я також була учасницею їхніх свят і зберегла незабутні враження від українських пісень у вечірній Празі, і чехи теж захоплено підспівували.

Духовний розвиток кожної родини залежить від морального стану середовища, в якому вона перебуває. За висловом молодого науковця Дмитра Дроздовського, «сучасна людина викинута у світ самотності і моральної втоми». У цьому контексті збереження Родини в цілості, плекання у ній національних почуттів – справжнє подвижництво.

Станьмо подвижниками! Бережімо наші родини! І не прийдесть вигукати абсурдне запитання, як герой твору Л.Костенко: «Де в Україні наш український світ?»

Нова свідомість

Галина КИРПА

Мій тато став зіркою

Коли тато вперше не прийшов додому ночувати, мама сказала, що так треба. Мовляв, він зостався на Майдані.

— А де він там спатиме? — спитала я.

— Він там не спатиме, — відповіла мама. — Йому не буде коли там спати.

— А що ж він робитиме?

З'ясовується, там було повно роботи. Усякої. І саме тієї, що без тата не зробиться. Він там потрібен. Це мама так каже. А насправді я не знаю що. Вдома мені він теж потрібен.

— Коли це все закінчиться, ми з тобою малюватимемо небо й тополі, — казав тато. — І тополі у нас із тобою діставатимуть до самого неба. Я хочу, щоб усі побачили, яке високе в нас небо і які високі тополі.

Якось мама згадує татові слова і знаходить мені коробку кольорової пасти. Кладє її переді мною на стіл і мовить:

— Чого ж чекати, поки все закінчиться? Мені здається, все тільки починається.

Я беру синю пастиль і замальовую нею піваркуша білого паперу. Відразу стає видно, яке в нас високе небо.

— А йому там уночі не страшно буде? — питаю маму.

— Їх там багато, — відповідає мама.

Очевидно, й справді — багато, мама рідко помиляється. Там їх багато навіть удень. Якби ви знали, як гарно бачити дорослих, що ходять з прапорами, мов діти! Вони тоді перестають сваритися, співають гімн і більше усміхаються.

На другий день ми з мамою ходимо Майданом, шукаємо тата. Пробираємося крізь юрбу до великого зеленого намета. Мама переконана, що тато там. Ні, немає. Був і вже пішов. Ідемо до другого зеленого намета, потім до третього. Їх там не злічити скільки. Аж раптом хтось мене підхоплює вгору і пригортає до своїх грудей. Міцно-преміцно, міцніше не буває. Я мало від того не задихаюся. Але мені в тих обіймах так тепло, що я завмираю.

— Ой, тату, задушиш, — шепчу я.

А тато мовби не чує — обіймає ще міцніше.

— Доцю, сонечко, ми переможемо, — шепоче тато мені на вухо. І я розумію: шепоче він не тому, що звіряє якусь таємницю, а просто від щастя. Колись мама казала, що щасливі люди часто говорять пошепки. Мені трішки лоскотно, і я подумки сміюся.

А потім тато дедалі частіше й частіше не приходив додому ночувати. Мама потроху почала звикати, що на Майдані він потрібніший. У нього там була своя барикада, казала мама. А от я так і не звикла. Мені самій доводиться домальовувати високу тополь до самого неба.

Але минала ніч, друга, третя, а тато

все не приходив. Мені це вже починало не подобатися, і я раз-по-раз питала маму:

— Коли прийде тато?

І вперше мама нічого не відповідає. Так наче я питаю про когось стороннього. Вона поводить так, мовби не чує мене. Загалом мама мені теж починала не подобатися. Вона враз стала якась інакша. Майже нічого не говорить, усе підходить до мене і обіймає. Ні з того ні з сього.

— То коли, мамо? — допитуюсь я.

І мама нарешті не витримує. Сідає на канапу, бере мене на коліна й каже:

— Він не прийде, доцю. Він поїхав...

— у мамі глухне голос, і далі вона не каже, а мовби видихує: — Далеко...

— Далеко? — перепитую я, а самій мені не дуже віриться, щоб тато міг поїхати кудись із Майдану. В нього там своя барикада, і він там дуже потрібен. Мабуть-таки, мама щось не договорює.

— Мамо, тільки не поведься зі мною, як з маленькою, — прошу я маму.

Мама здивовано дивиться на мене. Здається, хоче щось заперечити, та врешті-решт передумує.

— Гаразд, не буду, — обіцяє вона і знов ні з того ні з сього мене обіймає. Міцно-міцно, міцніше не буває. А потім дуже довго цілує в голову.

— А далеко — це куди? І коли він до нас повернеться? — помовчавши, допитуюсь я, але мама не відповідає. Напевно, вона сама не знає. Та за кілька хвилин стає ясно, що мама все знає. От лиш чомусь не хоче, щоб знала і я.

— Він не повернеться до нас, доцю... — мамі, здається, бракує слів. — Наш тато... Твій тато... став... зіркою.

— Як це — зіркою? — спитала я і придивилась до мамі: може, вона жартує?

Мама довго-довго — довше не буває! — мовчить, а тоді каже:

— Його вбили. На барикаді.

Мама обіймає мене міцно-міцно — міцніше не буває! — і плаче. Я ще ніколи не бачила, щоб мама плакала. Її сльози горохом падають мені на коси, і я відчуваю, наскільки вони гарячі. Хоч бери та грийся об них!

Я торопію так, що не можу ворухнути губами. Як це — вбили? На Майдані? За що?

Мама каже, що вбивцю розшукують. І неодмінно знайдуть. Не сьогодні — завтра. Але я певна на всі сто: тато вбив той, хто не знав, що його нема за що вбивати. Той, хто не бачив його усмішки й не чув його голосу. Лише той! Бо хіба можна такого тата вбити навмисно?!

Я вмошуюся в мамі на колінах, пригортаюся до неї все ближче та ближче — ближче не буває! — і захоплююся сльозами. Мама гладить мені голову, плечі, руки, мовби не вірить, що це все моє. А тоді, очевидно, вірить — і помалу заспокоюється. Потім каже не так мені, як собі:

— Хай там що, доцю, а ти ніколи не забувай одного: наш тато став зіркою і завжди нам світитиме.

Мені хочеться крикнути криком на цілий світ:

— Ні, я так не хочу!!!! Нехай світить зірка, а не тато!!! А тато нехай малює мені високе небо і високі тополі!! Нехай він буде просто татом та й усе!

Мама не чує, як я кричу, бо я кричу про себе, подумки.

— А Іванчин тато теж там? — питаю я маму згодом, тицяючи пальцем у вікно, звідки синіє небо.

— Їх там багато, — каже мама. І тихо-тихо — тихіше не буває! — додає: — Як дрібного чорного маку...

Он як. Виходить, і Іванчин тато там? І він теж світить?

Я згадала слова, що скандували люди на Майдані: «Разом нас багато! Разом — сила!» Луна котилася аж до неба, і зірки передзвонювалися тими самими словами.

Тепер мені нема де подітися від усіляких думок. Мені треба збагнути щось дуже головне. Якщо й справді мій тато став зіркою, то чого моя мама так багато плаче? Чого вона цілими днями просиджує з його світлинами в руках і ховає від мене очі. Я знаю: не тому, що не хоче мене бачити, а тому, що очі в неї заплакані.

Того вечора мама взяла мене до себе в ліжко. Я трохи лежу з мамою, а потім перебираюся в своє ліжко. Бо знаю напевно, що друга подушка — для тата. Якщо зірка заглядатиме у вікно, то її світло впаде на подушку. Мама покладе на те світло руку і мовби торкнеться тата. Я приплюскую очі, щоб самій усе те побачити. У шпаринку очей. Але побачила все те уві сні.

А найчастіше я думаю про те, що якби тато не поклавився стати зіркою, то він неодмінно побачив би нашу Йордану. Їй довелося народитися вже без нього. Тато навіть не знав, що в нас буде дитина. Точніше, в мамі. Мама не встигла йому тим похвалитися. Скажу тоді, як перемаже Майдан, думала мама. Вона вірила, що то буде дуже скоро. Але коли переміг Майдан, тато вже був зіркою.

Посеред літа в нас удома з'явилася дівчинка. Смішна, чорнявенька і голосиста.

— Назвемо її Йордана, — сказала мама.

Я уявила собі, як би це сподобалося татові! З усіх зимових свят він чомусь найдужче любив Водохреще і називав його Йорданом. Досі чую, як вони з мамою співають дуетом:

Твір Олексія Полякова. Фрамент

Ой на річці на Йордані
Там Пречиста ризи прала...

Я силкувалася уявити ту Пречисту, що стоїть у холодній воді і пере для свого сина ризи, і не могла. Тут у мене в рукавичках руки ой як мерзнуть! Але навіть якби не мерзли, то навряд чи вона прала б у рукавичках?

Коли увечері небо всипає зірками, ми з мамою сидимо на веранді й дивимосся на небо. Десь там — наш тато. Якщо довго дивитися, то можна помітити, як одна зірка моргає. Напевно, то мій тато. Він завжди моргав, щоб мене посмішити.

Йорданка спить поруч у візочку. Вона ще так далеко не бачить. Ба, вона не знає, що її тато — зірка. Цікаво, які їй сняться сни? Може, білі, як сніг, а може, сині, як небо? А може, кольорові, як мої пастельки? А може, їй сняться зірки, і вона чує їхні розмови. Мабуть, тато розкаже їм усім про нас — про маму, про мене, і про те, як ми святити воду на Водохреще. Саме через тиждень після Йордану мій тато не вернувся з Майдану. Саме тої ночі він і став зіркою. Але я все одно його чекаю. Тепер уже з неба. Тато будь-коли може подзвонити на мамин мобільний. Мама казала, що ніколи не зітре звіди татового номера.

Я пригадую татові очі. Перед тим, як він став зіркою, у них було повно тривоги, і вони майже не усміхалися. Навіть на Водохреще, коли ми всі втрюх ходили до Михайлівського собору святити воду. Надворі було морозяно і сніжно. Холод пробирався аж до рук. «Залазьте в одну рукавичку, — сказала я своїм рукам, — і вам стане тепліше».

Мої руки слухняно залізли в одну рукавичку, а тато підхопив мене на руки, розстебнув свою куртку і засміявся:

— Дивись, яка тут схованка!

І я, недовго думавши, ховаю руки в пазузі татової куртки. Якби я знала, що то наше останнє Ворохреще, я з тієї пазухи нізащо не вилізла б.

А сьогодні мені не спиться і не спиться. Хочу, щоб спалося, а не виходить. Кручуся на всі боки, згортаюся калачиком, лягаю горілиць — нічого не допомагає. Може, обняти подушку? Ан-ну... Що це там? Я лап-лап — і намацую якусь коробку. І не якусь! То коробка кольорових пастельок!

Тато щороку дарував мені коробку пастельок. І не тому, що я їх швидко змальовувала, а тому, що він і сам любив малювати пастельками. Та оскільки їх у нього не було, то він позичав у мене. І часто позичав назавжди, бо всі їх змальовував до крихти.

Невже тато й досі не забувся своєї звички — підкладати подарунки під подушку. Саме цим він і відрізнявся від Святого Миколая. Бо Святий Миколай підкладав лише на свято, а тато — будь-коли. Але ж день народження у мене аж восени!

— Він знає, що восени, — каже

мама. — Але сьогодні день твого ангела.

Ну, звичайно, як це я забула? Ще й подумала: а от тато ніколи не забував не то що про мене, а й про мого ангела. І сама собі усміхнулася. Тато умів найбуденніший день перетворити на свято.

Уранці мені відразу ж захотілося малювати.

— Після сніданку, — сказала мама.

Гаразд, скільки там того сніданку, подумала я.

Мій стіл стоїть просто біля вікна. З нього гарно видно небо. Я виймаю синю пастельку і малюю небо. Тоді — жовту, щоб намалювати сонце. Та потім передумую. Краще вже місяць, бо таке синє небо буває лише ночі. Тоді ще раз передумую і малюю обох — і сонце, й місяць. І нехай хто скаже, що такого у світі не буває!

Навпроти місяця я малюю високу зелену тополю. І зумисно малюю її такою заввишки, щоб вона торкалася неба. То все задля тата. Якщо він, бува, стомиться, то йому буде куди сісти відпочити, подумалось мені. Я вже знаю, що тополі завжди дістають до неба, тільки шкода, що того ніхто не бачить. Ніхто, крім мого тата.

— А Йорданка скоро виросте? — питаю я маму.

— Скоро, — відповідає мама.

— Коли?

— Так скоро, що ти не встигнеш і посивіти, — усміхається мама.

Я помічаю, що мама посивіти вже встигла. Хоч ще зовсім молода. Їй усього двадцять вісім. Моя мама посивіла за одну-єдину ніч. І стала схожа на кульбабку, що відцвіла.

Якби тато не став зіркою, то брав би нас із Йорданкою на плече: її — на ліве, мене — на праве. Коли Йорданка підросте, я їй неодмінно це розкажу. Напевно, вона так само, як і я, полюбить сидіти в тата на плечі. Але їй дістанеться ліве плече, бо праве вже зайняте. На правому завжди сиділа я.

Наприкінці літа ми з мамою їдемо знайомити Йорданку з другою бабусею. Цебто — з татовою мамою. Там одна дитина вже є — мій двоюрідний братик Павлусь. Він старший за мене, і цього року піде в другий клас.

Цілі вечори ми просиджуємо з ним на веранді, і спати нам геть не хочеться. Бо з Павлусем цікаво. Він дуже багато знає. Особливо про танки й бомбардувальники.

— І хто додумався називати танки «Тюльпанамі», «Акаціями», «Гвоздиками»?! — обурюється Павлусь.

Я обурююся разом із ним, якщо не більше. Такі назви можна давати хіба що цукеркам, а не танкам!

— Ось виросту і зроблю так,

щоб на світі не стало ні танків, ні бомбардувальників, — заявляє Павлусь. — Знаєш, я їх просто відміню!

Авжеж, я знаю, що Павлусь зробить, як каже. Він у нас такий — хоробрий і завзятий. Мабуть, людина, яка хоче вирости, й не може бути інакшою.

А от я зовсім не хочу вирости. Мені більше кортить повернутися в той час, коли з нами був тато. Зненацька мене охоплює туга і шепче мені на вухо: «Доцю...» Тативим голосом. Я дивлюся крізь широке вікно надвір. Звідси видно, може, й півнеба.

— Бачиш он ту зірку? — питаю я Павлуса.

— Бачу, — каже Павлусь. — Дуже яскрава. Жаль, що вона так високо. Нічим не дістати.

— То наш тато, — кажу я трохи голосніше, щоб Павлусь розчув кожне слово й не перепитував. — Він став зіркою.

Павлусь довго дивиться то на зірку, то на мене, немов хоче упевнитися, чи я з нього не кепкую. А тоді каже:

— Добре тобі... — Павлусь на хвилю замовкає, ніби думає: казати чи ні. Та потім таки каже: — А мій на війні... Ну, це там, де гинуть.

Я дивлюсь на Павлуса й мені здається, що це вже не Павлусь, а цілий Павло. Бо такі слова говорять тільки в дорослому віці.

— Твій теж стане... — починаю я і прикушую язику.

Мені раптом стає страшно. Я згадала, як уранці по радіо передавали про двадцятьох загиблих під Луганськом. Вони підірвалися на міні. А що, як серед них і Павлусів тато?! Та навіть якщо й не Павлусів, то чийсь! Однак — Т А Т О!

— А скільки твоєму татові років? — питає Павлусь.

— Двадцять вісім, — відповідаю я.

— Ти ба, такий молодий, а вже зірка, — каже Павлусь.

Але в голосі в нього немає й краплі заздрости, лише сум. І той сум — завбільшки з гору, яку й за ніч не обійти.

— Жаль, що ти його не завжди можеш бачити, — додає Павлусь.

— Не завжди, — зітхаю я.

Хоч насправді мені хочеться сказати, що я свого тата бачу більше, ніж завжди. Я бачу його, коли захочу. Досить мені тільки заплющити очі, як він являється переді мною. Усміхнений і щасливий. Я навіть чую, як він шепоче мені на вухо: «Доцю, сонечко, ми переможемо...» А потім садить собі на праве плече і несе кудись далеко-далеко. Крізь увесь Майдан.

А просто над нашими головами стоїть зірка. Так високо, що вище й не буває. Та й дістати до неї можна лише очима.

І лише очима можна сказати: «Я люблю тебе, тату, навіки!»

Тетяна МАЙДАНОВИЧ

Місяць лютий. 2014

I

*Знову так гірко-прегірко заплачу я,
Знову душа моя стане дитячою...
Дай же й мені — не на під... —
Наче в роки щонайпершої пам'яті,
В траві покошені... радісно падати,
Боже, йдучи у Твій світ.*

*Все найчистіше, найперше хай вернеться,
Знову по небу хай стежечка стелеться —
Мов до матусі іду:
Дружба не буде осліплена зрадою,
Зло і добро вочевидь розрізнятиму
В райським дитинства саду.*

*Серце у Бозі знайде заспокоєння,
Змиє сльозами обман беззаконія,
Чорний розвіється дим —
Й знову душа моя стане дитячою!..
В час цей стражденний так гірко заплачу я —
Господи! Не за одним!..*

*Тяжко в ці дні між людьми,
Боже, у рай свій візьми...
20.02.2014*

II

*Інститутська, Майдан і Хрещатик —
У свічках і у квітах дорога.
Вчиться мовчки прощать і прощатись
У кривавих сльозах перемога.*

28.02.2014, вечір

Чорна хустка

*Чорною хусткою голову я покриваю —
Друзів і рідних, загиблих в боях, поминаю.
Ближні усі вони — давні знайомі й недавні,
В грудні... і лютому чай ми пили на Майдані.
Гімн біля «йолки» співали у дні новорічні —
Потім несли поминальні Хрещатиком свічі...
Думала, геть заховаю, із димом-сльозами!
Та довелося дістати хустину ту саму.*

*Знов козаки українські — в кривавім поході:
Варти Небесні виходять на чати на Сході,
Сотні Небесні безсонно стоять над Майданом —
З духами злоби ведуть боротьбу неуханно.
З духами зла брань¹ у світі іде неуханно...*

*Спільно молились ми в селах, в містах України,
В добрих надіях і в Божій Любові єдині.
Бога благали за вас в темні ночі тривожні,
Тільки назвать поіменно усіх — неспроможні.
Знає Господь імена тих, які небадужі:
В Заповідь Божу — за друзів кладуть свої душі,
Ближніх страждання на себе беруть, духом сильні,
Кров'ю змивають гріхи наші, вільні й невольні.*

*Думали, геть заховаємо, з димом-сльозами,
Та довелось пов'язати хустини ті самі.
Чорні хустки — а в руках, у серцях — ніжні квіти
Вам, найдорожчі, брати, і мужі наші, й діти.
«Боже, помилуй...» — почнем покайну молитву.
Слава героям, що йдуть за Вітчизну на битву!
Сльози пекучі пронизані повинню Світла:
Вічна вам Пам'ять — у Вічну Любов оповита!!!
Знов козаки українські — в кривавім поході:
Варти Небесні виходять на чати на Сході,
Сотні Небесні безсонно стоять над Майданом —
З духами злоби ведуть боротьбу неуханно.
З духами зла брань у світі іде неуханно!..*

15. 20 .07.2014

МАЙДАН

Україна в небезпеці!

Звернення Ініціативи Першого грудня, передане по громадському ТБ 8 вересня

На Україну пішли російські танки, прикриті підступною брехнею про захист населення від фашизму та антисемітизму. Україна сьогодні в пожежах і в крові.

Минає 75 років, коли в тому ж Кремлі підписано секретні документи про початок світової війни.

Світ боявся думати про страшне і вдавав, ніби не знає, що війна ввійшла в кожен польський, український, литовський, латиський, естонський дім.

Товарні ешелони, заповнені кращими людьми тих країн, їхали в Сибір.

Одна лиш Фінляндія мобілізувала весь свій народ і дала належ-

ну відсіч агресору.

Між кремлівським вождем Сталіном і теперішнім царьком Путіним по суті різниці нема. Грубий обман, цинічна брехня і жорстокість без меж. І та ж сама маячна ціль – захоплення чужих територій. І те ж висмокування чужих сил для заселення безлюдних просторів Півночі.

Честь вам, одважні патріоти, готові збройно захищати волю рідного краю.

Горе вам, нерозбірливі і байдужі, що не вмiють бачити ворога на своїй землі. Він використає вас, як баранів.

В Україні йде мобілізація. Нині

кожен на своєму місці має почуватися мобілізованим і віддавати свої сили на потреби війни.

Зрадою і нікчемністю є безпечні розваги тих, чиї однолітки щоденно кладуть голови за незалежність України. Тільки мобілізація усіх сил нації створить рішучий опір ворогові. Ініціатива Першого грудня оголосила Хартію вільної людини два роки тому, коли народ переносив ганьбу і продажність кримінальної влади.

Ініціатива Першого грудня оголосила підтримку повстання Майдану.

Сьогодні загострюється війна з тими самими потворами антимай-

дану, що убивали, таємно викрадали, кували і опускалися до найпідліших засобів під командою начальників російської розвідки.

Сьогодні вони вже з танками й ракетами. І посягають вони на саме існування Української держави.

Українська молодь! Вони посягають на твою волю, твоє життя. Сьогодні нема вибору. Втеча – то не вибір. Зрада – то гірше смерті.

Кожен повинен покласти на вівтар Вітчизни все найдорожче.

Солодко вмерти за Батьківщину – це давня істина на всі часи. Але солодко жити для Батьківщини!

Вона об'єднає націю і творить її переможецькою.

диякон Петро ЛОПАТИНСЬКИЙ

ХОЧУ ЖИТИ, А НЕ ВОЮВАТИ АБО МАЮ ВОЮВАТИ, ЩОБ ЖИТИ?

Зараз важкий час для України. Час, коли годі бути остеронь. Та багатьом кортить все ж абстрагуватись. Не знаю, як вам, а мені важко усвідомити, що таке війна, і найголовніше, що вона вже фактично довкруг стала реальністю. Війна – це дуже обширне поняття. Вона буває різною, в різних сферах. Та головне, коли зрозумієш, що вона постає саме в твоєму житті, в будь-якій формі – то зупиняєшся. Мусиш усвідомити, що коли в твоє життя увірвалася війна, все стало інакше. Треба переоцінювати, міняти, а то й руйнувати звичне, треба міняти мислення і найголовніше – треба боротися! Боротися з ненормальним, несправжнім, неправдивим.

Я вирішив підійти здалеку, бо вважаю, що ця політична і військова загроза, яка виросла довкола нас – тільки вершок айсберга *справжньої війни довжиною в життя*. Коли розпочалась і набула загострення революція, багато хто з нас мали звичні справи, і дехто в принципі був більш-менш задоволений своїм становищем. Але тут раптом постало питання чогось глибшого, ніж «просто жити». В багатьох з'явилась можливість «жити» без додатка «просто». І тоді ми, кожен своєю мірою, почали війну. Війну між людяністю і пристосуванством. І яка невимовна радість була, коли замість того щоб піти додому спати ввечері, ти йшов на Майдан, який могли будь-якої миті розігнати. Ти стоїш не на передовій, але й там відчуваєш – хоча б частинкою своєї душі – що таке бути живим. Це коли ти існувати не хочеш, а от жити – навіть ціною смерті – хочеш. Боїшся, стоїш далеко від передової, але хо-

чеш жити, а не існувати.

Можна багато вивчати християнство і вважати себе віруючою людиною, але не знати, що то є на реальному досвіді. Обличчя смерті або хоча б серйозне усвідомлення її можливості дає змогу відчути різницю між біологічним існуванням і справжнім життям, що можливе лише тоді, коли віддаси все заради нього. Христос сказав: хто хоче зберегти душу, той її втратить, а хто віддасть – той отримає. Я думаю, Господь закликає нас до того, щоб ми проживали життя, витрачали його, не жаліли, – заради вічних цінностей, заради інших. Майдан дав можливість кожному своєю мірою пожити не для себе, а для цілого народу. Пізнати, як прекрасно забути себе, і найголовніше в цьому забутті – отримати справжнього себе. Це дивний, чудесний стан, та часто він швидко минає, а втім – у кожного по-своєму... Одним словом думаю, що наше уявлення про життя як кар'єру, самовдосконалення, насолоду й інші речі для себе – то ілюзія щастя. І це стає явним в такі переломні моменти як війна. Усе міняється. Жити – це служити, жертвувати, любити, забути себе, щоб себе ж згадати. Хто був на Майдані, думаю, незалежно від того, вірить він чи ні, бодай трохи розуміє про що я.

Та життя триває, люди померли (хоча я б сказав – почали по-справжньому жити), політики роблять нові справи, війна набуває нової форми. А ми, хто був на Майдані, переживаємо різні емоційні стани: розчарування, обурення, відчаю. Таке життя. Знову ж я б сказав: існування таке... в ньому мало життя.

І ось заходжу я в одну приватну фірму і стаю

свідком зародження нової війни – життя й існування. Працівник фірми розповідає своїй співробітниці про те, що йому прийшла повістка в армію і, виявляється, її зятеві теж. От і маємо внутрішню війну, яка починається, коли небезпека стосується моїх близьких. У співбесідників з'явилася маса аргументів, щоб звинуватити нову владу, олігархів і навіть Церкву в тому, що їх спокою в затишному офісі в центрі Києва загрожує небезпека. Щодо Церкви нагодою для нарікань став я, оскільки через вид послуг виявилось, що маю до неї стосунок. Мене почали просто заганяти в глухий кут: себто, «ви, церковники, самі на війну не йдете. а ваш «головний» закликає до боротьби. Як взагалі Церква може закликати до війни», – сказала моя співбесідниця. Чесно кажучи, я був не готовий таке почути, бо слухаючи заклики Патріарха про те, що ми повинні захищати свою Батьківщину, не міг уявити, що хтось може це так потрактувати. Ще й додати: «я сама віруюча людина і вважаю, що Церква не може такого говорити». Я намагався пояснити, що Церква не др війни закликає, а др захисту. Мене слухати не хотіли, а просто заперечили ніякий це не захист Батьківщини, а «розборки олігархів». Я хотів було зауважити, що в ІІ Світовій війні теж великого сенсу не було, бо текли «розборки» двох тиранів, але ж люди помирили не за них, а кожен за свою правду чи Батьківщину. Але побачив, що говорити щось – наважно.

Пшов я звідти з важкістю на серці. Виявляється, є й така точка зору. Все обдумавши, зрозумів, що таке чимало, хто не бачить сен-

су не те що вмирати, а навіть захищати свою Батьківщину, і найжахливіше — я знайшов це і в собі. Особливо коли проаналізував смерть Небесної Сотні. Люди героїчно загинули, а далі все так якось знову наче заплуталось...

Ось тут повернувся до того, з чого почав. Усі ми шукаємо повноти життя. Християнин — це той, хто вчиться по-справжньому жити. А жити можна тільки тоді, коли любиш до самозабуття. Хтось колись сказав: не обставини роблять нас поганими, вони лише виявляють, що ми погані. І в певні моменти, як ось повістка в армію, виникають умови для вияву всієї жахливої правди нашого життя. Я наголошую: нашого, тому що і сам такий, ми боїмось втратити своє, бо думаємо, що це і є ми. Коли у нас все більш-менш нормально, ми не готові цього позбутись заради іншого — ближнього, Батьківщини...

Ми слабкі, але це не означає, що нам не треба воювати — перш за все в собі. Не треба здаватись, одразу придумавши масу винних. Питання не в тому, кому вигідна ця війна. Воно в тому, хто я в ній. Або — ким я стану в ній. Повторюся, не треба боятись згоріти, треба боятись зіржавіти. Тому питання, як то Церква може закликати боротись, не має сенсу. *Церква закликає бути справжньою людиною, а справжня людина піде на фронт, якщо буде потреба захисту своїх співвітчизників, незважаючи на офіс і стабільність.* Батьківщина — це люди, які є нашими братами. Тому в моменти свого внутрішнього програшу треба знайти мужність, визнати слабкість, та все ж рухатись вперед, до справжнього життя. І це вже початок перемоги.

Я написав це, щоб нагадати собі і вам, що є речі набагато важливіші за комфорт, спокій, стабільність і навіть життя, яке ми так боїмось втратити. А може, якщо спробуємо втратити, отримаємо щось значно більше, як зробили це мученики, герої, патріоти, святі всіх часів і народів?

ЛЕБЕДІЯ

У ПАЗУРАХ ЧЕРВОНОГО АНТИХРИСТА

Книга II. Болючі і маловідомі сторінки історії перлини Слобожанського краю — Лебединщини

перших трьох десятиліть радянської влади. — Харків. - 2014

Розмови про мир без анексії і контрибуцій лєнінці вели тільки для простачків, а насправді вони були раді зруйнувати мир у Європі, якому поклав початок Версальський договір. Коли армія більшовиків увірвалася в Польщу, Ленін на радіощах аж вигукнув: «Ще кілька днів переможної ходи Советської Армії, і буде не тільки взято Варшаву, але й зруйновано Версальський мир». Спосіб «советизації» Європи Ленін знав тільки один, такий, який він пропонував застосовувати для країн Прибалтики: «Вжити військових заходів, тобто постаратись покарати Латвію та Естляндію війсьним шляхом (наприклад, на плечах Балаховича перейти будь-де кордон хоч на одну версту і повісити там 100-1000 їхніх чиновників і багачів)».

Експорт революції в Німеччину Ленін спочатку здійснював листівками та гвинтівками, відправляючи їх у вагонах, що везли товари з контрибуцією. А далі й прямим роздаванням зброї в російському посольстві в Берліні. Зрештою, послав до Берліну ще й військовий корпус Гая (він же Гайк Бжишкян). В його завдання входило, за Леніном, «помацати Європу багнетами». Результати того мацання були нікудишні: розрив дипломатичних стосунків і вбивство головних агентів Москви К. Лібкнехта та Р. Люксембург.

Лєнінський експорт революції у Польщу мало чим відрізнявся від експорту до Прибалтики. В серпні 1920 року Ленін рекомендував голові Реввійськради Ефраїму Скланському: «...під виглядом «зелених» (ми потім на них і звалимо) підем на 10-20 верст і перевишаємо куркулів, попів, поміщиків. Премія 100000 карбованців за повішеного». Навіть після ультиматуму міністра закордонних справ Англії Джорджа Керзона про припинення агресії проти Польщі Ленін не хотів припиняти «советизації» цієї держави. Він одразу надіслав Скланському таку записку: «Міжнародна обстановка, особливо пропозиції Керзона... вимагають скаженого прискорення наступу на Польщу Чи робиться? Чи все? Чи енергійно?»

Для експорту революції більшовики створили так званий III Інтернаціонал, а при ньому військовий відділ. Основне завдання відділу визначалося так: «Самим ходом історично-революційного процесу робітничий клас буде змушений перейти до нападу, коли для цього складуться сприятливі умови. Червона Армія, головна зброя робітничого класу, має бути підготовлена так, щоб виконати свою наступальну місію на будь-якій ділянці майбутнього фронту... Кордони ж цього фронту в найближчу чергу визначаються межами Старого Світу».

Панбільшовицькі думки забродили вже і серед керівництва Червоної Армії. Командуючий армією М. Тухачевський в листі до Зинов'єва (Апфельбаума) пропонував скликати Генеральний штаб Комінтерну, який після розгрому Польщі виробить план захоплення Європи. Радив комплектувати Червону Армію «інтернаціоналістами», щоб мати «досить сили для завоювання буржуазних країн всього світу».

Для здійснення своїх планів Москва не цуралася ні залякування, ні терору, ні обману. Та й навіщо було більшовикам цуратись брехні, коли, за Леніном, «казати правду — це дрібнобуржуазний забобон. Брехня, навпаки, часто виправдовується метою».

Обман розпочався з першого дня захоплення влади більшовиками. Ми маємо на увазі обіцянку червоних комісарів скликати найвищий орган державного управління — Всеросійські установчі збори. А вже ті збори мали вирішити, якою політичною та економічною дорогою поїде Росія.

Слід зазначити, що популярність більшовиків і до захоплення ними влади, і після була, м'яко кажучи, не висока. Їхній експеримент підтримувала незначна частина звабленого гаслами про землю населення. Ми говоримо про гасло більшовиків «земля — селянам» (тобто передача всієї землі у приватну власність тим, хто її обробляє).

Дійсно, гасло прекрасне. Тільки ж, чи-тату, замислимося: чого це більшовики, які весь час обстоювали ідею націоналізації землі, тобто передачу її увласність держави, тепер в один момент загаласували про передачу землі селянинові? Невже більшовики справді прояснили розумом і відкинули постулати своїх теоретиків і вождів, які приватну власність вважали най-

більшим злом людства і найбільшим гальмом економічного прогресу? Чого це більшовики отак враз заопікувались селянином? Адже до цього часу селянин у їхньому розумінні був гальмом революції: Згадаймо позицію Леніна щодо селян, мовляв, чорт з ними, із селянами, — вони теж дрібні буржуа, отже, кажучи про Росію, — нехай і вони щезнуть як рудимент.

Як тут не повірити російському історикові і публіцисту, редакторові журналу «Голос минувшего», який у 1923 році записав почуті від Леніна такі слова: «Нехай 90 % російського народу загине, аби 10 % дожили до світової революції».

А пояснюється це все дуже просто: ні солдати, ні селяни не стали б на бік більшовиків, якби ті не висунули лозунг про мир та про землю. Це стверджує і М. Горький у своїх і «Несвоевременных мыслях»: «Ленін не всемогутній чародій, а холоднокровний фокусник, який не жаліє ні життя, ні чести пролетаріату... Життя в усій складності невідоме Леніну. Він не знає народного життя, не жив ним, але він з книжок дізнався, чим можна підняти цю масу на дибки, чим найлегше розізлисть її інстинкт».

Тільки ж гасло є гасло. Воно потрібне владі лиш до того часу, доки вона викохає-випестить свій адміністративний, військовий і поліцейський апарати. А далі ми знаємо, що радянська влада зробила і з землею, і з селянином.

Та й гасло більшовиків про самовизначення націй аж до відокремлення було теж лише агіткою. До одуру потужних національно-патріотичних сил народу доклав свої старання і Ленін. Спочатку він наголошував: «Ті московські соціалісти, які проти відділення Фінляндії, Польщі та України, — є шовіністи, буржуазні прислужники, запламовані кров'ю та брудом загарбників, царів та капіталістів. Кожного соціал-демократа панівного народу, який не визнає права пригноблених народів на державну незалежність, треба вважати загарбником і падлюкою».

Або ще:

«...всякий російський соціаліст, який не визнає свободи Фінляндії та України, скотиться до шовінізму... якщо Польща, Україна відокремляться від Росії, в цьому нічого поганого немає. Що тут поганого? Хто це скаже, той — шовініст. Треба з'їхати з глузду, щоб продовжувати політику царя Миколи».

Коли більшовики прийшли до влади, то відкинули це гасло як контрреволюційне. Сталося це вже на II з'їзді КП(б)У з подачі Каменєва-Розенфельда. Справжня мета Леніна в національному питанні вказана в його словах: «Ми — міжнародники, інтернаціоналісти. Ми прагнемо до тісного об'єднання і повного злиття усіх націй світу в єдину всесвітню советську республіку».

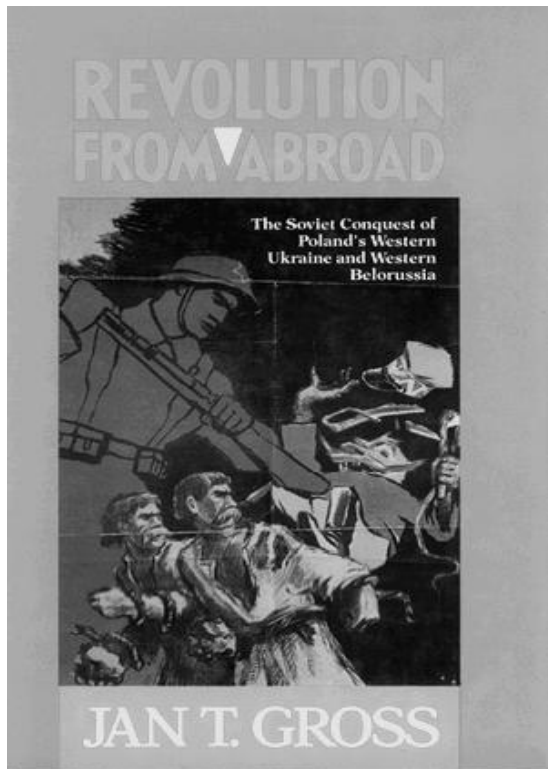
Тепер, загарбницькі дії Москви Ленін заходився вдягати в одіж доцільності та в одіж «інтересов трудящихся»:

«Право націй на самовизначення не можна пов'язувати з доцільністю самовизначення. В кожному конкретному випадку треба брати інтереси пролетаріату і соціалізму. Отже, право на самовизначення — це одна справа, а доцільність цього самовизначення — інша».

Обман, обман, обман...

(посилання на джерела див. у книзі)

Давно видана на Заході книга Яна ГРОССА «Революція на експорт» у нас щойно готується в перекладі відомої дисидентки Раїси МОРОЗ.

Та книжка написана на основі живих свідчень переважно поляків, «визволених» 17 вересня 1939 року Червоною Армією, яка вдарила в спину Польщі, атакованій Гітлером. Ті свідчення вражають як живим описом «визволителів», так і методами нечуваного насильства над людиною і всіма інституціями громадськими, правовими, релігійними і моральними, що мали захищати людину.

Особлива актуальність книги Гросса для українців відчутна сьогодні, коли Росія знову взялася «визволяти» чужі території і наводити силою свій лад, спираючись на кримінальний, люмпенізований, бандитський елемент, якому нова влада вручила зброю і право помсти.

Здавалося б, де сталінський довоєнний режим і де путінський режим XXI сторіччя...

ЄС.

Ян ГРОСС

РЕВОЛЮЦІЯ НА ЕКСПОРТ

ТЮРМИ

З усіх речей, завезених у вересні 1939 року з УССР до Західної України і Білорусі, найзрозумілішим став афоризм: «в Советському Союзі є лише три категорії людей – той, хто вже був у тюрмі, той, хто зараз в тюрмі, і той, хто буде у ній». Кинутий якимось до-тепником жарт сподобався советським людям і був завезений окупаційною армією на периферію нової імперії, як додаток до сталінської конституції. І хоч окуповане населення мало що запам'я-тало з усіх тих групових читань з «найдемократичнішої конституції світу», але цей підсумок з одного-єдиного речення про долю советських громадян запам'ятався їм дуже добре. Бо дійсно, з досвіду щоденного життя, люди дійшли висновку, що для всіх советських громадян запроваджений доволі специфічний порядок переходу (peculiar rite of passage) з одного суспільного стану в інший: «Багато людей було арештовано одразу після прибуття Червоної Армії. Так багато, що ми подумали, що певно це вже кінець. Але то був тільки початок». Хвиля арештів посилювалася під час періодичних кампаній проти певних категорій людей, але постійний потік безладних арештів нагнітав страх на всіх, окрім найвідвертіших прихильників нового порядку. «Я знав, що не зможу вічно уникати арешту, бо я не гірший за інших. Я також чув себе поляком і тому рано чи пізно мав бути арештований».

АРЕШТИ

Обмовлення і доноси були повсякденною практикою протягом усього періоду советської влади. НКВД вербувало секретних інформаторів з усіх суспільних середовищ, не обмежуючись тільки прихильниками режиму. Досить часто намагалися завербувати родину ув'язненого, уразливу до шантажу. Декілька дружин арештованих офіцерів пізніше свідчили, що їх закликали до співпраці з НКВД. Багатьом просто пропонували гроші. Деякі посади, такі як комендант будинку, були доступні тільки для тих, хто співпрацював з НКВД. Стихийне на по-

чаткових стадіях і відверте використання особистої ворожнечі людей перетворилося на цілу систему узаконених доносів. Хто тільки хотів, міг написати й послати донос поштою.

*Ось коротенький епізод з Вільнюса: «Моя мама, яка саме була в будинку НКВД, щоб довідатися про арештованого батька, розповіла, що якогось моменту вийшов працівник служби безпеки з своєї контори і оголосив, звертаючись до натовпу зібраних людей: «ідіть додому, товариші, сьогодні ми вже не прийматимемо жодних доносів».

Ці свідчення з картинкою людей, які стоять у черзі, щоб донести на своїх співгромадян, наочно і переконливо свідчать про цілковитий розвал суспільної солідарності, як в умовах великих міст, так і в порівняно невеликих громадах.

До чотирьох депортацій треба ще додати масові арешти одразу після вступу Червоної Армії в Західну Україну та Західну Білорусь. За двадцять один місяць советської влади масові арешти прокотилися над цією територією сім раз; кожного разу до в'язниць потрапляло від кількох тисяч до сотень тисяч осіб. Влітку 1941 року у виправних трудових лагерьях, в'язницях і примусових поселеннях по всій території Советського Союзу опинилися разом з військовополоненими і арештованими у перервах – 1,25 мільйона – в загальному підсумку 13,5 мільйонів осіб.

Людину могли арештувати у будь-який момент за цілком несподіваних обставин. Сигналом неминучого арешту серед ночі як за гітлерівського режиму, так і за сталінського, був скрип автомобільних гальм. Нічні візити й допити були рутинними подіями.

ПЕРЕПОВНЕНІ ТЮРМИ

Арешт і ув'язнення приголомшували всіх, навіть найкраще пристосованих, навіть тих, хто сподівався знайти в тюрмі полегшення від жахливої атмосфери життя за її межами. Увесь досвід потрапляння в советську тюр-

му зображено одним коротким реченням: «Люду там було напхано так багато, що як тільки за мною зачинилися двері камери, я не міг зрушити з місця ні на один сантиметр».

Слід бути вдячним за заяву свідка, дослівно наведену раніше, про те що жодного людського тіла не можна було втиснути в камеру Станіславської тюрми після того, як його туди заштовхнули. Адже це був карцер, розрахований на 26 осіб.

Стосунки між різними національними групами поступово покращувалися. З часом всі зрозуміли, що за советської влади їх чекає однакова невблагання доля, безвідносно до національної приналежності і незалежно від советських гарантій національного визволення. Хоч примирення не було загальним правилом, але ми маємо свідчення з усіх окупованих територій, що стосунки між ув'язненими українцями, білорусами, поляками і євреями часто були добрими. Як написав один з польських в'язнів: «У необхідності жити разом і переносити надзвичайно тяжкі випробовування був також позитивний момент, бо це сприяло кращому порозумінню між різними верствами польського суспільства і певному зближенню з українцями, створювало можливість обговорювати взаємно важливі проблеми для обох націй».

ДОПИТИ

Хочу підкреслити чітку відмінність між життям у в'язниці і допитами. Коли вночі відчинялися двері камери і тюремний наглядач вигукував доленосні слова «на букву...» і той, чиє прізвище починалося з тієї букви, виступав наперед, а тюремник перевіряв його прізвище, ім'я та по батькові, чи все це сходилося з наказом у руці, названа особа опинялася на порозі переходу в цілком інший світ. Йому залишалося декілька хвилин, аби приготуватися, щоб співкамерники встигли за нього помолитися і, попрощавшись, запропонувати якийсь додатковий одяг, бо людина вирушала в довгу і небезпечну подорож.

Сміх, спонтанний вибух емоційної

енергії, несумісний з одноманітною тоталітарною сірістю. Тоталітаризм – щоб додати до його списку ще один дефіцит – позбавлений почуття гумору. За тоталітарного режиму розповсюдженням феноменом є політичний гумор, як вираз народної непокори. В Советському Союзі тисячі людей були засуджені за політичні анекдоти. Але звичай викоринити було неможливо. Може потреба розслабитися і посміятися є внутрішньою суттю людської натури, може гра слів мала очисний вплив на людей, давала їм завдяки метафорі сенс контролю над оточенням і дійсністю, яка насправді була нестерпною і гнітючою. Хай яка тому причина, але жодна інституція чи людина не були застраховані від на-смійки, навіть НКВД.

Параграф 4 (відповідний параграф 4 статті 54 українського кримінального кодексу) застосовували в широкому розумінні проти будь-кого, хто брав активну участь в політичному, державному і суспільному житті передвоєнної Польщі. Параграф 13 застосовували переважно проти ветеранів польсько-більшовицької війни 1920 року. Звинувачений чув себе розгубленим і безпорадним. «Я був перед початком війни протягом восьми років солтисом села Скорце. І це було проти мене єдиним звинуваченням». Чоловіка засудили на вісім років – дали по роках за кожний рік «контрреволюційної діяльності». Коли ветеран війни 1920 року почав сперечатися із слідчим, йому сказали, що він повинен був перейти до більшовиків.

Раптом все життя людини перевернулося догори дном. Практично все що було принесене в жертву, всі відзначення, всі досягнення за попередні двадцять років життя – усе це враз перетворилося на тягар, що підлягав засудженню. «Таке юридичне формулювання звинувачень є правовим абсурдом», писав юрист, звинувачений якраз у тому, що був юристом і резервістом в Польській армії і тим самим сприяв інтересам буржуазної держави. «Воно суперечить основним принципам кримінального і міжнародного права, що не дозволяє державі висувати зви-

нування громадянину іншої країни тільки за те, що він виконував громадянські обов'язки у своїй власній країні».

Цей правовий абсурд і дійсно годі пояснити аргументами. «На моє питання, чому ви мене судите тільки за те, що я виконував свій обов'язок як польський громадянин, слідчий сказав, що їм належить цілий світ і що вони судити будуть всіх». **Оце якраз і є відповіддю на питання: виявлена закономірність історичного прогресу анулювала претензії на суверенітет усіх, за винятком претензій тих, хто втілює її.**

Іншими словами, незалежно від місця проживання, кожна людина має бути суб'єктом радянської держави. Починаючи з жовтня 1917 року боротьба на землі відбувається між революцією і контрреволюцією і кожна людина стає на той чи інший бік. Колишні принципи світової політики не поширюються на радянську державу та її поведінку. Тому радянська держава не завоює, а звільняє; не веде війну, а тільки несе «прапор революції». І виправдовує свої дії у Львові так само, як і в Ленінграді. І діяла б так само в Парижі. Радянська влада була втіленням «універсального закону історії», який виходить з того, що протиріччя капіталізму будуть розв'язані тільки з приходом комунізму. Юридичні застереження мали виглядати несуттєвими і сміхотворними супроти цієї «історичної необхідності».

Смертні вироки, винесені радянськими судами і військовими трибуналами, совети не дуже й приховували. А вже преса повідомляла про це з першого дня окупації. На суді над українськими націоналістами — так званий «Суд 59» — сорока двом особам оголошено смертний вирок, хоч половині з них — десяти дівчатам і одинадцятьом хлопцям згодом вирок пом'якшали. Багато молоді розстріляли за участь в Чортківському повстанні. Коротше, смертні вироки роздавалися направо і наліво.

А ось як сталося самогубство Євгеніуша Мурашова з Березвиської тюрми неподалік Глибокого:

«В січні чи лютому 1940 року він повернувся в камеру і розповів нам про брутальні катування під час допиту. Йому сказали, якщо він не підпише запропоновану ними заяву, то арештують дружину і сина і катуватимуть їх у його присутності. Тієї самої ночі, коли ми спали, Мурашов намагався куском поламаного скла порізати на шії вени. Ми побачили, що він робить і, тримаючи за руки, зупинили його. Коли відпустили, він почав голими руками роздирати рани, які сам собі заподіяв. Ми покликали наглядача, який прийшов і забрав його до іншої камери. Вранці, коли в'язні вийшли в коридор, Мурашов запахав голову в палаючу піч. Його відтягли звідти, але опіки були такі сильні, що тіло вкрилось пухирями і він втратив зір. Перебуваючи в повній свідомості і знаючи навіщо на нього поклали стіну, він з розгоном з усієї сили налетів на неї головою вперед. Отак він помер. Усе трапилося так швидко, що наглядач не встиг відвести свідків з коридору».

СССР був неготовий до нападу нацистів 22 червня 1941 року і швидкість німецького наступу була безпрецедентною. На початку липня вся територія передвоєнної Польщі вже була під окупацією німців.

Протягом трьох тижнів Радянська держава здала німцям численні райони, незліченну кількість своїх підданих, мільйони вояків і покинула гори секретних документів. Але ні за яких обставин вона не хотіла покидати своїх в'язнів.

Загальний наказ, обов'язковий для виконання персоналу НКВД, мусів бути очевидним: за незначними винятками, всі в'язні Західної України і Західної Білорусі на час 22 червня 1941 року (коло 150 тисяч за моїми підрахунками) були перевезені на схід або знищені. Однак хто вирішував долю в кожному окремому випадку і за якими критеріями, ми ніколи не довідаємось. Немає жодних підстав твердити, що масові криваві розправи були крайнім заходом, себто у випадку, коли людей не вдавалося евакуювати. Наприклад, у львівських тюрмах, де знищено тисячі в'язнів, питання про евакуацію навіть не розглядалося. З другого боку, з Чорткова було евакуйовано декілька сотень в'язнів тільки для того, щоб знищити їх на місці призначення — в Умані. Ідентифікували в Західній Україні і Литві не менше двадцяти п'яти тюрем, у яких влітку 1941 року перед окупацією Вермахту в'язнів без зволікань страчували. Існує безліч доказів про евакуацію цих тюрем і поширені в них розстріли в'язнів.

Фрагменти з книги

16 вересня 2014 р. Україна ратифікувала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом

Війна Росії проти України — що це? Для більшості народу це якийсь приступ бісівства. Але для багатьох — прорив московської ненависти, яка часто атакувала Україну більш чи менш відкрито, що відомо також з творів Шевченка.

Дехто хоче-таки проаналізувати таємниці Москви: яка логіка ховається за безумством Кремля?

Згадаймо Рік Чудес — 1989, коли раптом упала ідеологія та імперія. Чи примирилися з цим слуги імперії зла? Адже вони називалися наддержавою і погрожували Заходові атомною війною.

І розвідувальні російські кадри, і колосальні кошти для підкупу західної агентури — усе це сили, актуально діючі в політиці нашого часу.

Нижче наводимо деякі уривки зі статті політолога Павла КОВАЛЬОВА з газети «День» за 30 липня 2014 р.

Той факт, що нинішня Росія в своєму архаїчному експансіонізмі «спіткнулася» об демократичні наміри України, тепер уже очевидний.

Відома теза, що Росія не може бути імперією без України, доводиться нам щохвилини — бомбами і мінами, кулями і снарядами. Те, що відбувається зараз, є агонія радянського режиму в його модифікованому вигляді. Річ у тім, що Росія після 1991 року існує в матриці і парадигмі Радянського Союзу, помноженого на виняті з більш давнього минулого зовнішні форми ідеології Російської імперії. Імперський і за фактом, і за суттю нинішній російський режим є за формою управління не радянським.

Поки Росія проходила 1990-ті, у Східній Європі, відпущеній у «вільне плавання», почалися процеси реальної демократизації, результатом якої стали розширення ЄС і НАТО. На початку 2000-х перед кагебістсько-феєсбешною аристократичною верхівкою (ПГУ), що повернулася до влади, постала картина досить небезпечного «перекоосу» в системі безпеки колишніх радянських сателітів. Ліві симпатії в більшості країн колишнього радянського блоку на той час зійшли нанівець, хоча спадкоємці східноєвропейських компартій, підтримувані грошима з Москви, утрималися на плаву. Зате активізувалися в ЄС праві радикали. На них у Москві також звернули увагу. Але в Кремлі і на Луб'янці задумали масштабнішу операцію — і зробили ставку на корупцію не лише свого колишнього «васального блоку», але і всього ЄС.

Міра російського лобі в бізнесових і політичних колах нинішньої ФРН стала очевидна ще в той момент, коли колишній канцлер цієї країни Герхард Шредер вирушив працювати до російського «Газпрому».

Зате зараз, у ці дні й місяці, настав той момент прозріння, коли стають помітними тіні й напівтіні, досі невидимі для нас в «рожевих окулярах» Євросоюзу. Носії цих «тіней» змушують усе уважніше вчитуватися у їхні біографії. І навіть якщо там не знайдеться нічого, окрім політичної недалекоглядності і суто комерційних миттєвих інтересів, народи європейських країн, сподіваємось, винесуть свої вердикти подібним політикам на наступних виборах. І можлива криза ЄС може такі вибори тільки прискорити. А українці, у свою чергу, перестануть бачити в європейській політиці виключно чесних і безумовно порядних персонажів, ідеальних чиновників і невідкупних вболівальників за справедливість.

КГБ-ФСБ, які задумали впливати на світову політику й економіку через нестримний експорт російських природних ресурсів, досі були успішними у своїх планах. Але в цілому нездатність «чекістів» адекватно відповідати на економічні і політичні виклики нових часів, ставка на одіозне застосування сили, переоцінка власних можливостей і недооцінка головного — духу волелюбності у вибраній ними головної жертви своїх агресивних планів — України — стануть причинами краху проекту «СССР 2.0 + православ'я всієї країни».

Світлина Дзідгара Контрула Рінпоче

Володимир МІЩЕНКО

Ночі Донеччини сині...

З п'ятдесяти студентів-першокурсників українського відділення переважну більшість становили дівчата. Хлопців було лише четверо: Василь Стус, Борис Дорошенко, Анатолій Лазоренко та я. Василь і зовні вирізнявся з-поміж інших: високий, худорлявий, з добрим, хоча іноді й пронизливим, поглядом, із волювим, різко випнутим підборіддям, він одразу привертав до себе увагу.

Василь жив разом з батьками та сестрою Марією у шахтарському селищі поблизу залізничного вокзалу. Іноді він приходив до нас у гуртожиток, і тоді ми поспішали на стадіон, що був поряд, і годинами ганяли м'яча на футбольному полі, а до нас приєднувалися хлопці з сусіднього гуртожитку, де мешкали майбутні інженери (студенти індустріального інституту, або, як їх називали скорочено, «індуси»).

Проте до подібних розваг Василь удавався рідко. Частіше його можна було побачити в читальному залі обласної бібліотеки.

Оскільки під час лекцій і практичних занять ми з Василем сиділи в аудиторії поруч, я мимоволі переймався його думками, клопотами та сумнівами. Він прийшов до інституту, вже маючи певний заряд національного самоусвідомлення. Принаймні, на відміну від інших студентів, Василь рідко переходив на спілкування російською мовою, хоча знав її непогано. Говорив підкреслено літературною, хоча й зі вкрапленням подільських діалектизмів, українською мовою. Робив це якось невимушено, природно, з почуттям власної гідності. Мені здається, що навіть відверті шовіністи замовкали, слухаючи його, бо розуміли, що мають справу не з якимось там «хохлою», а з освіченою, ерудованою, інтелекгентною людиною. Адже Василь напам'ять цитував багатьох філософів і письменників, уже на першому курсі захопився німецькою мовою та літературою, щось перекладав. Отже, сам факт непересічності його особистості робив добру справу й для утвердження, так би мовити, іміджу української мови увкрай зросійщеному Донбасі.

Пізніше, аналізуючи витоки його національної свідомості, я дійшов висновку, що головним джерелом виховання Василя був його дід, а точніше — добрі й гостинні господарі цього дому — Іліна Які-

вна та Семен Дем'янович. Ми часто збиралися в цьому зовні нічим не примітному будиночку неподалік залізничного вокзалу. Бували там, окрім нас, ще й студенти інших курсів — Іван Принцевський (пізніше, доведений до відчаю кадебістами, покінчить життя самогубством), Микола Колісник (нині — заступник редактора газети «Вечерний Донець»), Олег Комар (майбутній письменник Олег Орач), а за кілька років потому — поет Василь Голобородько, прозаїк Василь Захарченко. До нашого гурту ми залучили й студента індустріального інституту Віктора Дідківського (не так давно він опублікував деякі листи В. Стуса; див. журнал «Вітчизна», №7–8 за 1995 рік).

Втомившись від літературних дискусій, ми заводили пісень. Ось тоді до нас підсідали й Василеві батьки. Семен Дем'янович працював тоді на шахті. Цікавився літературою, знав напам'ять багато творів Шевченка. На Василеве прохання він заводив свою улюблену пісню «Тихо, тихо Дунай воду несе». До нього приєднувалася Іліна Яківна. Пісня ця у їхньому виконанні звучала неголосно, але задушевно й зворушливо. Не зовсім звичними були й слова. У всякому разі вони відрізнялися від тих, що були відомі нам за виданням «Українські народні пісні» 1954 р., на той час найповнішим. Анатолій Лазоренко здогадався записати пісню з уст Василевих батьків. Ось вона:

*Тихо, тихо Дунай воду несе,
А ще тихіше жінка косу
чесе.*

*Моє горе понеси, Дунаю,
Мій синочок у чужому краю.*

*В чистім полі днює і ночує,
З ворогами України все
воює.*

*Тихо, тихо Дунай-вода
плетється,
Чи мій син додому
повернеться...*

Від своїх батьків Василь узяв багато. Вони були для нього й щирими наставниками, і найближчими друзями, і, звісно, носіями народної моралі. Вони навчили його рідної мови, прищепили любов до української пісні. Часто, бувало, у вузькому колі друзів Василь раптом починав задумливо, ніби на самоті, наспівувати:

*Ой люлі, люлі, моя дитино,
Вдень і вночі.*

*Підеш, мій сину, по Україні,
Нас кленучи.*

*Сину мій, сину, не клени тата,
Не пом'яни.*

*Мене, прокляту, я твоя мати,
Мене клени...*

Потім, ніби схаменувшись, озирався довкола і, ніяковіючи, пояснював: «Це мамина колискова... Я зростаю під цю пісню...»

Тоді я ще не знав, що автором цих рядків є Тарас Шевченко. Він написав їх у Кос-Аралі 1848 року.

На початку липня 1957 р. ми вирушили в діалектологічну експедицію до Савур-могили. Викладач діалектології Ф. І. Горчевич поставив перед нами завдання: записати легенди та перекази, скласти атлас говірок довколишніх сіл.

З Донецька виїхали автобусом. Настрій був піднесений, ми почувалися мандрівниками в незнані світи. Ще зі шкільної лави кожен із нас пам'ятав «Думу про втечу трьох братів з Азова...»

Звернувши з траси, попрямували до могили, що вивисувалася над степом. Подолали кілометрів зо два. Спекта посилювалася. Пахло чебрецем і полином, довкола буяли трави, стояла глибока тиша, яку порушував лише віддалений шум автобусів та машин. Ми звернули увагу на те, що от йдемо-йдемо, а могила не наближається — все бовваніє десь у степовому мареві. Збагнули, що надто рано вийшли з автобуса — піддалися ілюзії, що степова могила зовсім поряд. Що ж, нічого не вдієш — треба йти. І ми йшли. Тільки надвечір дісталися вершини. Зупинилися, озирнувшись довкола, — перед нами лежали неозорі донецькі степи, а посеред них — оази дерев, села, хутори, далека курява польових доріг... Пізніше місцеві жителі запевнятимуть нас, що ясної сонячної днини з Савур-могили можна побачити Азовське море, а до нього ж — добра сотня кілометрів...

Поселилися в с. Савурівка. Поряд було інше старовинне село — Степанівка. Ми швидко обжили ці місця. Люди тут мешкали привітні, гостинні. Охоче вступали з нами в розмову, про Савур-могили розповідали різні історії, які зводилися здебільшого до того, що турки, втікаючи від козаків, встигли закопати тут багато золота; і хоч відтоді минуло більше трьох століть, скарб і досі не знайдено. Золото шукали всі, кому не ліньки, та копачі натикалися лише на черепи й кістки... Якось ми завважили, що схили Савур-могили (як і вся місцевість) рясніють кущами шипшини. І дізналися, що турки й кримські татари висаджували ці деревця в місцях поховання своїх воїнів.

У Савурівці записали кілька народних пісень. Не забуду, як тужливо виводила одну з них фронтова вдова Настя Сисоївна Передереєва:

*Ой, усі гори зеленіють,
Одна гора чорна,
Де сіяла бідна вдова...*

Наспівала

нам своїх пісень і молода галичанка Ганна Попович, сім'я якої опинилася в цих місцях не зі своєї волі. Василь усе поривався дізнатися: що ж сталося, чому їм довелося їхати в Донбас. Але дівчина твердила одне: нас переселили...

Навтішавшись буянням степових трав, велелюбовними легендами й переказами, нагомонівшись з бувалими місцевими дідами, серед яких траплялися й такі, що (за їхніми словами) знали самого Нестора Махна, ми почали збиратися додому. Аж раптом В. Стус запропонував: «Хлопці, а може, гайнемо до моря? Га? Воно ж зовсім поруч... Пішки дійдемо. Чумацьким шляхом...» Ідея нам сподобалася. Ми з Анатолієм Лазоренком прийняли її без обговорень.

Ця мандрівка закарбувалася в пам'яті як одна з найяскравіших сторінок моєї юності. Йшли степовим шляхом утрюх, мов брати зі згадуваної вже думи. Про що тільки ми переговорювали за ті дні й ночі. Зупинялися в селах, продовжуючи записувати пісні, перекази, про їжу не думали — жалісливі жінки самі пропонували нам кухоль молока чи кусень хліба. Ночували, як правило, в степу: підходили до першої-ліпшої скирти соломи, яких після жнив скопичилося чимало, видряпувалися на самий вершечок, зручно вмошувалися, вкладаючись у цю найприємнішу в світі постіль (уночі вона зігрівала нас не згірш, ніж добрий селянський кожух), вели довгі розмови при місяці, який щедро лив довкола своє невичерпне срібне сяєво...

Якось надвечір наблизилися до лісосмуги, аж бачимо — стоїть вкопаний у землю стовп, а на ньому табличка. З одного боку написано: «УССР. Амвросієвський район Донецької області», з іншого — «РСФСР...» і назва якогось району Ростовської області. Ми мовчки спинилися, перечитуючи написи на прикордонному стовпі. Хоча — який кордон? Символічна межа, не більше... І все ж кожного з нас охопило якесь незрозуміле хвилювання. Що там не кажи, а ми таки вступаємо на землю іншої країни. Нехай і умовний, нехай символічний, та все ж — кордон. Ось Україна, а за три кроки — Росія...

На російській території надібали невелике село. Поблизу розкинувся баштан, а на ньому — курінь, біля якого сидів дід із собакою. Побачив-

Савур-Могила

ши нас, пес несамовито загавкав. Сторож притримав його, і ми наблизилися до куреня. Привіталися. Дід відповів українською (ось тобі й Росія, подумав я...), запросив сісти. Розпитавши нас, хто такі й куди мандруємо, мовчки підвівся, вибрав з купи три найбільші кавуни, розрізав їх і сказав: „Вечеряйте, хлопці». Там, на соломі, біля куреня ми й поснули...

А ще за два дні, подолавши нестерпну липневу спеку, стомлені, але щасливі, йшли курними вуличками Таганрога. Лагідні зелені хвилі Азовського моря довго й терпляче змивали з юних мандрівників пил степових доріг...

Ранню осінь ми провели в селі Архангельське, що в Авдіївському районі. Замість лекцій слухали гуркіт комбайнів і тракторів у полі, замість практичних занять лущили кукурудзяні качани, перевозили степове добро в колгоспні комори.

Дівчата поралися на плантації, хлопців (Стуса, Лазоренка, Дорошенка, мене) закріпили за водіями вантажівок. Ми возили соняшник, кукурудзу з поля, розвантажували, заносили, переносили, підмітали...

Траплялися й вільні хвилини, коли щось десь ламалося, хтось когось підвів чи нечесно зважив насіння на току. Ось тоді й ми розправляли стомлені плечі, вмошувалися на кукурудзяних качанах, із задоволенням підставляючи обличчя тихим сонячним променям.

Під час однієї з таких вимушених павз до нас підійшов бригадир Євген Іванович. Поруч з ним стояв похмурий рудий парубійко.

— Знайомтесь, хлопці. Це Жора. Будете разом працювати...

Ми здивовано подивилися на незнайомця. Той, ніби зрозумівши наше німе запитання, пояснив:

— Я учусь в техникуме, отстал от своей группы. Не знаю, в какой колхоз их послали. Вот и прибыл сюда...

— Гм..., — відкашлявся Василь. — Дивно. Втім, чого не буває...

Жора поїхав з нами в поле. Навантажили кузов качанистою, відвезли в село. Зробили ще дві-три ходки, і робочий день на цьому скінчився. Ночували в одному з класів місцевої школи. На підлозі розстеляли матраци, покотом влягалися. Розмови, звісно, тривали до півночі. От і того вечора ділилися враженнями від проживаючого дня, загадували, що буде завтра. Якось непомітно в розмову включився і наш рудий новачок. Слівце за слівцем, і ось Василь уже сперечається з ним стосовно того, хто винен у репресіях 37-го року, чому лише тепер Хрущов розвінчав культ осо-

би Сталіна...

Три дні й три ночі був поряд з нами цей загадковий вогненно-рудий Жора, а потім ніби у воду впав.

Настав день від'їзду. З цієї нагоди бригадир загадав колгоспним кухаркам зварити борщ зі свининою, приготувати печеню. З'явилося на столі й вино. Євген Іванович підняв наповнену склянку, подякував студентам за роботу. Примостився за одним столом з нами, хлопцями. Ми поважали цього роботящого чоловіка за скромність, уміння керувати без галасу та грубощів. Він теж тягнувся до нас, часто розпитував про інститутське життя, про наші плани.

І ось ми востаннє сидимо з ним за одним столом. Після третьої чарки розпашілий Євген Іванович раптом позмовницьки підморгнув нам, схилив голову і майже пошепки запитав:

— Хлопці, а ви знаєте, що то за Жора був з вами?

Ми стенули плечима. Бригадир озирнувся на всі боки і ще тихше повідомив:

— Та то ж був агент КДБ. І що він тут винюхував? Тільки, хлопчики, нікому ні слова. З мене підписку взяли...

Ми запевнили Євгена Івановича, що будемо мовчати. І дотримали свого слова. Хоча поверталися додому спантеличені і здивовані: ну, що ми такого вчинили, аби за нами стежили? Першим оговтався Василь:

— Тридцять сьомий рік не закінчився, хлопці... Хрущов сказав дещо, але не все. Та й цього йому не подарують...

20 грудня 1958 р. в актовому залі Сталінського педагогічного інституту відбулася зустріч студентів і викладачів з письменником зі США Миколою Тарновським. У президії зборів, окрім винуватця події, сиділи ректор вузу, секретар парткому та комсорг.

Заокеанський гість розповідав про життя „прогресивних» українців Америки, читав вірші. Коли він закінчив свій виступ, із залу надійшла записка. Американець розгорнув її і прочитав уголос: „Товаришу Тарновський, чи відомо Вам, що в місті Сталіно немає жодної української школи? Студент Василь Стус».

Запала гнітюча тиша. Ректор сидів блідий, як мрець. Парторг пильно вдивлявся в залу. Комсорг злодійкувато поводив очима.

Тарновський зробив павзу, потім театральню розвів руками:

— На жаль, я нічого не можу сказати з цього приводу. В Донбасі раніше ніколи не був. Це мій перший приїзд сюди...

Прізвище „Стус» блискуче облетіло весь інститут. Його в ті дні вимовляли — хто з острахом, хто з потаємною

ПРО СЕБЕ... І НЕ ТІЛЬКИ

«Інвалідність... то школа життя — біль і самотність. Маю на увазі не стільки фізичний біль, коли голова завбільшки з земну кулю і розвалюється навпіл, або нога, якої вже кілька років нема, нестерпно ние, чи неіснуюче око гострим рогом пнеться з лоба... все це зрештою, за відповідної практики і плином часу, можна здолати. Кажу про значно важчу й страшнішу науку — біль відчаю й безсилля, біль залежності від когось і жажливий біль приниження, коли дивляться крізь тебе й не бачать людини, а лише жалюгідну каліку; на покійника дивляться приязніше, бо згадують, яка ж то була людина... Такої науки не кожен годен гідно здолати. Але ж давно перевірено і доведено, що краще відчувати який завгодно біль, ніж не відчувати ніякого...»

«Каліка — то стан душі, а не хвороба тіла, не дарма ж тямущі жінки кажуть: «Хай і без рук, хай і без ніг — аби не каліка...»

«Я ніколи нікому не задрив. Справді. Одного мені лише хотілося — бодай на кілька днів стати на ноги, як тоді, раніше...»

«У тихій розмові з Богом я іноді питаю: навіщо це мені все, може вже досить...»

«Якщо хочеш, щоб тобі з радістю подали пити, проси те зробити спраглою і не протився, коли він надіп'є твою склянку чи й вип'є всю до дна, учись зважити й поєднати не лише свої болі, а й чужі, а ще одна, і, можливо, й не одна склянка води у тебе обов'язково буде, ще й бажаніша...»

«Ось кажуть, що страждання наближають нас до Бога. Не знаю. Мене особисто до Господа наближає людська доброта».

«Тож неважко зрозуміти, що проголошення незалежності, якої я прагнув, сприйняв як особисте щастя. В щасливу долю України-держави і людини в ній я завжди вірив несхитно...»

«Час, як людина, визначається не стільки тривогами своїми, скільки можливістю долати їх діяти. Той, хто, склавши лапки, тепер хоч по мікрону, хоч по міліметру щиро робить, щоб Україна наша була, відроджувалася, жила й процвітала, обов'язково здолає безпросвітність нашого часу й глобальні та власні тривоги й болі. А діяти в наш час таки можна! І це найголовніша і найдорожча його ознака — було б тільки бажання...»

«Я ніколи не зараховував себе до борців. Але й не полохався...»

«До своїх болячок я ставлюся як до коханок: стара обридла — нову заводю і про стару забуваю».

«Літературна ж творчість — стихія не просто жорстка, вона — жорстока — і об'єктивно, і в самому суб'єкті — слабкою головою туди сторчка не пускаються, бо затопчуть, тім'ячко розчавлять дужчі, або й сам себе розчавиш, не зогледівшись навіть...»

У літературі на самопринизливому: «Не відмовте бідному каліці!...» — нічого не допнеш, бо справжня літературна праця — це ще й гідність людська високої проби...»

«Проте я не належу до тих саморобних прокурорів і суддів свого народу, що з втіхою самоїдів доводять, які ми, українці, недолугий, важкомислячий, історично заторможений народ. Мене по-справжньому дивує в моєму народі інше — де він бере сили, щоб після такої — не десятилітньої,

Євген КОНЦЕВИЧ

навіть не столітньої, віками диявольської селекції, коли все щире і мудре, добре і шляхетне, свідоме гідності і обов'язку перед своїм народом — методично вилучалося, відстрілювалося, винищувалося чи підступно підкуплювалося чинами й теплими містечками... мене дивує, де мій народ бере сили, щоб за таких умов знову й знову народжувати в собі таких Іванів — як Огієнко, як Світличний, як Дзюба, Євгенів — як Сверстюк, таких Василів — як Стус, Овсієнко...

Це гідне подиву диво мною для себе не розгадане і незбагненне, а водночас — сила мого оптимізму і надії моєї на щасливу долю України...»

«Як залишався в світі хоч один свідомий українець, — і надія на визволення Ук-

раїни не вмирала ніколи...»

«Я мав велике щастя у житті — виріс у прекрасній місцині біля річки, і мав би велику втіху, коли б хоч останній час міг прожити в селі біля річечки...»

«Рівно 52 роки тому я вийшов із цього обійстя щоб уже не повернутися — відтоді мене носять на руках, і то переважно жінки. І якому ж чоловікові не сподобалось би щоб його носили жінки на руках. Ось і я не проти...» (на презентації своєї книжки «Мамо!.. Мамочко!!.. Прокинься!!!»)

«Дарма, що в мене орден «За мужність» III ступеня, зате я маю I групу інвалідності».

«Настануть часи, коли всі полиці книжні будуть доценту заставлені талановитими творами — і тоді люди почнуть вибирати в цьому морі тільки світлих і високодуховних авторів, людей — у повному розумінні цього слова».

«А ви знаєте, талант без милосердя — ущербний».

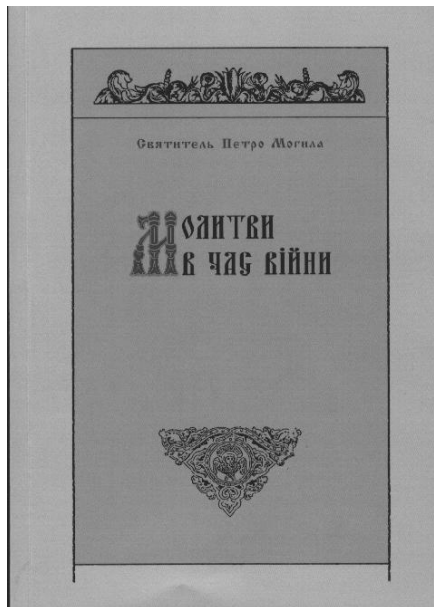
«Ось дивлюся на цю учту, букети й уявляю собі, якими будуть мої похорони — гарними...» (ювілей 05.06.2005 року — ред.)

«Двічі розведений, тричі жонатий, за що й орден маю від Президента «За мужність» третього ступеня і почесне громадянство від житомирського голови. А одного мого друга, який одружувався лише один раз і прожив з однією й тією ж жінкою все своє життя, Президент нагородив орденом «За мудрість», але тільки аж п'ятого ступеня, і при тому жодне з українських міст не визнало друга мого своїм почесним громадянином, хоч він у всьому іншому значно достойніший, ніж я, ось і суди тепер про мотиви українських нагороджень, у степень возведених...»

«Я ніколи нікого не хоронив, мені здається, що всі ці люди просто вийшли... і скоро знову ми зустрінемось...»

Святитель Петро Могила МОЛИТВИ В ЧАС ВІЙНИ

Переклад із церковнослов'ян., упорядкув., передм., коментарі: Людмила Іваннікова; ред. прот. Юрій Мицик. — К., 2014. — Серія: Пам'ятки української православної богословської думки XVII ст.; т. 3.

Книга вміщує цикл богослужінь, які святитель Петро Могила рекомендує для відправи у час війни: молебень за військо і за народ та молебень в час нашестя чужинців, чин освячення бойових кораблів, знамен та зброї.

Подано також чин молебню за болячого, чин, як швидко причастити хворого, що під загрозою смерті перебуває, та служба до преподобних отців печерських, як особливо шанованих на Україні святих. Видання розраховане на практичне використання, а також і для наукового пізнання духовної спадщини Української Православної Церкви козацької доби.

Для істориків, богословів, священнослужителів та широкого кола читачів.

Колегія

Патріярха Мстислава

Вища богословська школа Харківсько-Полтавської єпархії Української Автокефальної Православної Церкви оголошує набір студентів на 2014-2015 навчальний рік.

Навчання провадиться шляхом сполучення відкритого та дистанційного режимів за двома спеціальностями:

БОГОСЛОВ'Я — термін навчання 5 років, приймаються лише чоловіки віком від 18 до 55 років, готуються майбутні священники з можливою спеціалізацією «військове капеланство»;

КАТЕХИТИКА — термін навчання 5 років, приймаються чоловіки і жінки віком від 18 до 60 років, готуються викладачі релігії.

Вступники повинні мати загальну середню освіту.

ВСТУПНІ ІСПИТИ: 1. Українська мова (диктант). 2. Історія України (усно). 3. Закон Божий (співбесіда з перевіркою знання Євангелії, основ катехизису, окремих молитов). 4. Церковний спів (прослуховування).

Термін складання: **25 жовтня 2014 р.**

До цього часу електронною або звичайною поштою слід надіслати на адресу

Колегії такі документи: 1. Прохання на ім'я правлячого архиєрея. 2. Автобіографія.

По прибутті для вступу особисто подаються: 1. Довідка про хрещення (її може замінити письмове свідчення хрещених батьків). 2. Для одружених — довідка про вінчання. 3. Документ про середню або вищу освіту. 4. Медична довідка. 5. Для чоловіків — військовий квиток.

Бажано мати рекомендацію-характеристику парафіяльного священника.

Очні зустрічі студентів з викладачами проводяться протягом трьох десятиденних сесій — осінньої (жовтень-листопад), зимової (січень-лютий) і літньої (червень-липень).

Поштова адреса: Свято-Дмитрівська церква Полтавський шлях 44 Харків 61052.

Електронна адреса:

_mstyslav.college@i.ua

Єпархіяльний сайт: www.uapc.org.ua

Микола БЛИЗНЮК

ОКРИЛЕНІ ГОРИ

Вічні ми

— Чом ти похилилася, калино?
— Рідко чути пісню колискову.
— Чом ти у скорботі, Україно?
— Забувають діти рідну мову.
— Чом ти в смутку, гомінка смереко?
— Гусне в ранах кров моя — живиця.
— Чом ти так стривожений, лелеко?
— Глянь, вода замулена в криницях.
Не хилися під вікном, калино,
Все частіше чути колискову.
Усміхнися, нене-Україно,
Діти йдуть до тебе на розмову.
Навіть в смутку, гомінка смереко,
Рани заживуть, бо кров — живиця.
Не журися в небесах, лелеко,
Очищається вода в криницях.
А Чумацький Шлях Вкраїні світить,
З нею завжди в найтемніші ночі.
Вічні, ми, допоки цього світу,
Дивляться на нас Шевченка очі.

Хто я є

Ворожнечу не сіяв ніколи.
Боже, вірю я в Царство Твоє.
Православний чи греко-католик —
Боже мій, хто я є? Хто я є?

Чую прадіда голос: «Мій сину...»
Чую праведний голос небес:
— Близького полюби і Вкраїну,
Більше ще полюби, ніж себе...

То не подих вітру — це я
Чистотою гір...
Чуєте?
Дихає стеблинка.

Спомини біжать в дитинство...
Невже це я
Босоніж на порозі хати
Всміхаюсь до гір?
Я вперше стояв на вершині.

На сонячному подвір'ї
Сусідські діти граються,
А батьки в незгоді живуть.
Ім що до цього?
Над сонячним подвір'ям
Сонце зійшло
Під радісний щебет.

На світанку попрощався з домом.
Безтурботне ластів'ятко
Крильцем зачепило
Димаря самотність.

Навпрошки піду до долі в гості,
А домівка в неї на помості.
Ой внизу туман верети стелить, —
Чом задумлива, Сокільська скеле?
Чом смерічка вірна Черемошу?
— Я тебе покинути не можу...
... Навпрошки піду до долі в гості
Едельвейс зірвати в високості.

Смерека

Можна зрубати її,
Можна спилати її,
Зможуть буреломи здолати.
Коріння смереки не всохне.
Де вона проросте,
Не висохнуть в смутку джерела.

Вітри

Навколо моєї хати
Буйногріви танцюють,
В гості запрошують щиро
Чи просто так?
Галопом стривожили гори
І втомлені в травах
Принишкли...

Біжить трава за вітром гомінком,
Розбіглися розхристані тумани.
Зітхають зорі крізь хмаринок дим,
Сховався місяць, і шукати марно.
На березі ріки стриміє ліс,
Товариша поговорити кличе.
Тут народився він і в небо вріс,
Як і ріка, могутній, таємничий.

Ще здалеку стрільнасті брови хмуриш,
Виднієшся високим чорним муром.
Світанок бризне поглядом гарячим,
Твоя душа зеленим раєм квітне,
Ти споконвіку лагідної вдачі,
Мій загадковий, смерековий світе.

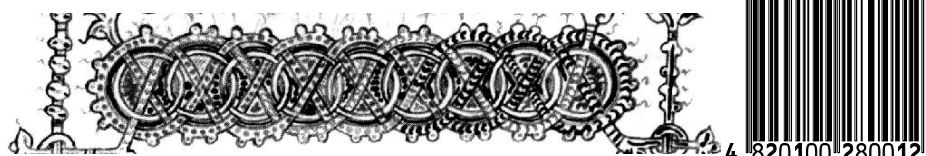
**Передплачуйте
газету**

Шановні передплатники!

У кожному поштовому відділенні можна передплатити газету «Наша віра», індекс 61671.

Газета містить актуальні матеріали з релігії та історії, богословські, філософські, літературознавчі та публіцистичні статті. В кожному числі є сторінка для дітей та юнацтва.

Передплатіть газету собі та подаруйте передплату друзям.

Засновник
і видавець —
колектив
Редакції газети

**ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Євген СВЕРСТЮК**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Архиєп. Ігор (ІСІЧЕНКО), Євген СВЕРСТЮК, Раїса ЛИША, Юрій ВІВТАШ

ЛІТЕРАТУРНИЙ І ХУДОЖНИЙ РЕДАКТОР: Раїса ЛИША

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР-ОРГАНІЗАТОР: Надія САМУЛЯК

КОМП'ЮТЕРНА РОБОТА: Ольга БОЙКО

Зайти: вул. Межигірська 21, 04071

Для листів: Україна-Ukraine, 01001, Київ-1, а/с283.

E-mail: nashavira@ukr.net; <http://www.nashavira.ukrlife.org>

Телефон-факс: 425 68 06

Наш розрахунковий рахунок: 26004001282001, МФО300142 в УКРІНБАНКУ

Ідентиф. код №22893760

Підписано до друку 14 липня 2014 р.